

محاسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۱۰۹

محسن تفسير

له قرآنه يو څرک

۱۰۹-د «کافرون» سورت
Ketabton.com

ژباړه او څېړنه :

احمد حسين «عنایت»

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوراند او لورين الله په نامه

سورة الكافرون

د کافرون سورت تشریح

ژباړه او څېړنه:

احمد حسين عنايت

د کافرون سورت (۱۰۹)

د «کافرون» سورت مکی دی (۶) آیتونه یوه رکوع لري په تلاوت کې (۱۰۹) او په نزول کې (۱۸) سورت دی د «ماعون» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

د سورة نوم د هغه له لومړي آية «**قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ**» څخه د «**الكافرون**» لفظ غوره شوی دی. پخواني او اوسني ډیری مفسرین او روایت کوونکي په دې نظر دي چې دا سورت مکی دی او همدا راز د سورت متن او له مکی سورتونو سره یې ډېره نژدې اړیکه او د مکی له پېښو سره د سورت د موضوع انطباق او اړخ لگونه پر دې دلالت کوي چې دا سورت دې مکی وي. خو بیا هم ځینو محدودو کسانو دا سورت مدني بللی دی. خو زموږ له لیده د جمهورو مفسرینو د نظر په څېر ددې سورت مکی گڼل منطقي دي.

نو په هاغه دوران کې چې پیغمبر^(ص) لا په مکه کې وو دا سورت نازل شوی دی. دا سورت د همدې له امله «کافرون» نومول شوی دی چې داسې یو شمېر خلکو ته خطاب دی چې قرآن له هغوی د «کافرون» په نوم یادونه کړې، او «کافرون» د حقیقت پټوونکو او منکرینو ته وايي او له همدې کبله دې سورت ته «جحد» هم وايي چون جحد یعنې انکار، او د کفر حقیقت هم انکار او عناد دی.

ددې سورت د نزول د شأن په اړه ویل شوي چې په مکه معظمه کې د پیغمبر^(ص) د بعثت په پیل کې د اسلامي دعوت پر خلاف د قریشو په مشرکه ټولنه کې د حضرت رسول اکرم^(ص) پر خلاف د مخالفتونو یو توپان را الوتی وو خو له دې سره سره تر دې مهاله لا د قریشو مشران او سرلاري په دې تمه ول چې په هره بڼه چې شوني وي حضرت رسول^(ص) له دې بلنې واړوي او په یو شکل نه یو شکل یې مصالحت، جوړجاړي او سازښت ته چمتو کړي؛ نو له همدې لامله به یې مهال پر مهال هغه ته د مصالحت او جوړجاړي لپاره مختلف تجویزونه وړاندې کول او غوښتل یې که له هغوی څخه ځینې تجویزونه هم ومني ددوی د بُت نمانځنې، او واکمنۍ پر وړاندې به یې راوړل شوي خنډونه تر ډېره بریده کم کړي اوسي، او انګېرله یې چې په دې توسه به شرکي ټولنه همدا سې دوام ومومي او و به غځول شي. په دې لړ کې بې شمېره روایتونه نقل شوي چې د بېلګې په

توگه د حضرت عبدالله بن عباس^(رض) روایت ته دلته نغوته کوو: حضرت عبدالله بن عباس^(رض) روایت کوي چې د قریش مشرانو، رسول الله^(ص) ته وویل موږ به تاته دومره مال او شته درکړو چې ته به د مکې تر ټولو شتمن سپری شې، ته چې کومه بڼه خوښه کړې ستا واده به له هغې سره وکړل شي، موږ تا پسې تگ ته تیار یو، بس تاسو زموږ دا یوه خبره ومنئ چې زموږ د معبودانو له بدې ستاینې ډډه وکړئ، که دا تاته د منلو نه ده، نو موږ یو بل وړاندیز تاته وړاندې کوو چې په هغې کې هم ستا بڼه ښه ده او هم زموږ؛ حضرت رسول الله^(ص) ترې وپوښتل هغه څه دی؟ هغوی ورته وویل: یو کال تاسو، زموږ د معبودانو [لات او عزی ...]، عبادت وکړئ او یو کال به موږ ستاسو د معبود عبادت وکړو. حضرت رسول اکرم^(ص) د مشرکینو د وړاندیزونو په اړه اندنه کوله چې الله تعالی پر خپل استازي^(ص) وحی نازله کړه او ورته یې وفرمایل: **[قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ. لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ...]**

له مخکیني سوره سره اړیکه او د سوره د منځپانگې چورلیخ:

د «کوثر» سوره د **«إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ»** - [په رښتیني توگه ستا دښمن غوڅ نسلی او بې سټې دی] - له آیه سره پای ته رسېږي او د «کافرون» سوره: د **«يا ايها الكافرون ..»** له غږ سره پیل کېږي، د مخکیني سوره پای او ددې سوره پیل هر دواړه د پیغمبر^(ص) د رسالت منکرینو ته، یعنې همدا د قریشو شتمنو او مستکبرو مشرانو او سرلارو ته توجه او پاملرنه لري، هاغو کسانو ته چې له هر هغه څه چې برخمن ول، د هغوی په توسه یې له خپل ټول زور او ځواک سره د شرکي نظام د پاسوالی پایښت او ساتنې لپاره هڅه کوله، او د توحیدي نهضت د نشت او نابودی لپاره یې په هره طریقه او دود چې کولی شول لاس په کار ول. له دې توپیر سره چې د کوثر په سوره کې له پیغمبر سره د هغوی دښمنی ته نغوته کوي **[ان شائک...]** او د کافرون په سوره کې د خدای تعالی په نسبت د هغوی ناشکری او قدر ناپېژاندی ته اشاره کوي. یعنې ددې سورت موضوع توحید او د شرک نفي کول دي، او لکه په کوم ډول چې نصیحت کوونکی له پوره افهام او تفهیم سره وعظ او نصیحت کوي او د مسئلې له پوره وضاحت وروسته وایي ما خو درته په پوره وضاحت څرگنده کړه که اوس یې هم نه مني نو زما لار ده او ستا لار هغه ده، نه زه ستا پر لار ځم او نه ته زما لارې ته راځي.

په مخکیني سوره کې یې د پیغمبر وجودي اغېز د «کوثر» له کلیمې سره ستایلې، چې تلپاتې او دائمې ځوښ، خوټېدنه او جریان موندل دي او د کافرانو وجودي اغېز یې د «ابتر» له کلیمې سره ستایلې چې پرېکون، او غوڅوالی دی. دا دوه تعریفونه، د انسان د

هڅو په پای کې په بشپړه توګه دوه متفاوتې او متضادې پایلې څرګندوي. له دې پیلزي سره، چې د کوثر په سوره کې راغلې ده، د کافرون سوره په دې دوو لارو کې له برېښنده، قاطع او روښانه برید ټاکنې سره، له کافرانو سره د مؤمنینو هر ډول ملتیا، جوړ جاري او سازشکارانه مصلحت پالنه مردوده او ناسمه ګڼي او پیغمبر ته په ټینګار فرمان ورکوي چې دا ډول دریځ په څرګنده توګه اعلام کړي. له دې سره مل د هغوی اختیار او آزادي هم په پام کې لري او د لارې او روش (دین) په انتخاب کې هغوی خپل واک ته پرېږدي:

«لَکُمْ دِينُکُمْ وَلِي دین»؛

په دې سورت کې د خدای تعالی استازي^(ص) ته فرمان ورکول کېږي چې د هغوی له کیش او لارې په څرګنده او برېښنده توګه خپل براءت ښکاره کړه او خبر ورکړه چې هغوی هم دده د دین پلویان نه دي، نو نه دده د دین د هغوی تر ګټې او فایدې لاندې راتلای شي او نه د هغوی دین رسول اکرم خپل لور ته جذبوي، پر دې بنا نه کفار د هاغه څه نمانځنه کوي چې هغه حضرت یې نمانځي او نه هغه حضرت تر ابده د هاغه څه نمانځنه کوي چې دوی یې نمانځي، نو کفار دې په دې اړه تر ابده د هغه حضرت له جوړ جاري او سازښته نهيلي اوسي.

داسې بریښي چې د «عبادت» موضوع چې لغوي ه شتقات یې په سوره کې د سوره له لاندون سره سره ۸ ځلې تکرار شوې ده، د سوره اصلي چورلیز تشکیلوي. ددې کلېمې د کارونې د شمیر نسبت د سوره لاه ټولو کلیمو سره کابو ۱/۳ دی چې په قرآن کې بې مخینې او بې ساري دی. چې د عبادت موضوع د کفارو او مؤمنینو تر منځ څرګند توپیر څرګندوي. ددې سورت له ټولیز لحن څخه څرګندیږي چې کفارو د مسلمانانو د لږ شمېر په نظر کې نېولو سره غوښتل چې حضرت رسول^(ص) تر فشار لاندې راوړي، چې وکولی شي د یو ډول سازښت او جوړجاري په نتیجه کې د هغه د بلنې او غورځنګ مخه ونیسي او یا لږ تر لږه اغیز یې کم کړی اوسي او هغوی یې یو ډول ګډوله او په شرک ککړ عبادت ته هڅولي اوسي او خپل شرک یې په دې ډول لا غځولی او اوږد کړی اوسي او کومې ګټې یې چې د خلکو د جهالت په نتیجه کې لاسته راوړلې هغوی ته یې دوام ورکړی اوسي، حضرت رسول^(ص) د الهي فرمان له مخې د هغوی دا نقشه او وړاندیز ورسند کړ او داسې څرګند، غوڅ او غاښ ماتوونکی ځواب یې ورکړ چې د قرید شو کفارو لا څه چې د تاریخ په اوږدو کې ټول مشرکین او کفار یې په دې اړه نهيلي کړل او د کفارو له دین او روش څخه یې په ښکاره او برېښنده توګه خپل براءت څرګند کړ.

د سورت متن او د لغتونو ترجمه:

<p>قُلْ = ووايه — يَا أَيُّهَا = اى، آهای — الْكَافِرُونَ = پټوونكي، منكران، نه منونكي — لَا أَعْبُدُ = زه نه نمانخم، زه عبادت نه كوم — مَا تَعْبُدُونَ = هغه څه چې تاسو يې نمانځئ، هغه چې تاسو يې عبادت كوي — وَلَا = او نه — أَنْتُمْ = تاسو — عَابِدُونَ = نمانځونكي، عبادت كوونكي — مَا أَعْبُدُ = هغه چې زه يې نمانخم — وَلَا أَنَا = او نه زه — عَابِدٌ = نمانځونكى، عبادت كوونكى، پالونكى — مَا عَبَدْتُمْ = هاغه چې تاسو يې نمانځئ، هغه چې تاسو يې عبادت كوي — وَلَا أَنْتُمْ = او نه تاسو — لَكُمْ = تاسو لپاره — دِينُكُمْ = ستاسو دين، ستاسو د عمل جزاء — وَلِيَّ = او زما لپاره — دِينٍ = زما دين، زما د عمل جزاء —</p>	<p>بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِي دِينٌ ﴿٦﴾</p>
---	---

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾

ووايه: (١) آهای! اى کافرانو [اى پټوونکو ډلې].

لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾

زه هغه څه چې تاسو يې نمانځئ نه نمانخم. (٢)

وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾

او تاسو هم د هغه څه چې زه يې نمانخم، نمانځونكي (٣) نه ياست.

وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾

او نه زه د هغه څه نمانځونكى يم چې تاسو نمانځلى دى،

وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾

او نه تاسو د هغه څه نمانځونكي ياست چې زه يې نمانخم،

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِي دِينٌ ﴿٦﴾

تاسو لپاره ستاسو دين، او ما لپاره زما دين. (٤)

قُلْ	يَا أَيُّهَا	الْكَافِرُونَ	لَا أَعْبُدُ	مَا تَعْبُدُونَ
ووايه	آهای! ای	کافرانو [پتوونکو]	زه نه نمانخم	هغه څه چې تاسو نمانخی
وَلَا أَنْتُمْ	عَابِدُونَ	مَا أَعْبُدُ	وَلَا أَنَا	مَا عَبَدْتُمْ
او نه تاسو	نمانخونکي ياست	هغه چې زه نمانخم	او نه زه	نمانخونکي يم
وَلَا أَنْتُمْ	عَابِدُونَ	مَا أَعْبُدُ	لَكُمْ	دِينِكُمْ
او نه تاسو	نمانخونکي ياست	هغه چې زه يې نمانخم	تاسو لپاره	ستاسو دين
			وَلِيَّ	دِينِ
			او ما لپاره	زما دين

د سورت د مفرداتو لنډه تشریح:

۱ — د «قُلْ» [ووايه] فرمان، تر دې مخکې د «اخلاص» په سورت کې [د بعثت په لومړي کال] او د «ناس» په سورت کې [د دويم کال په رومبيو کې] پيغمبر^(ص) ته ابلاغ شوی وو؛ چې هغه دواړه مورده د پيغمبر د خپل ځان د تلقين يا د لومړنيو ايمان راوړونکو په اړه ول، خو دا «قُلْ» هاغو منکرانو ته خطاب دی چې لايې د ملنډو او گواښني ژبه نه وه کارولې.

۲ — «عبادت» [نمانخنه]، ددې سورت بنسټيزه کليمه او چورليز گڼل کېږي چې په دې لنډ پيغام کې ۸ ځلې تکرار شوې ده او له دې لیده په قرآن کې بې سارې ده. له دې لامله بنيادي په دې اړه ډېر غور او تدبیر وکړو او که نه کافرانو ته يوازي د پيغام ابلاغ او په هغه کې د تاريخي خبر په توگه تم کېدل په مور کې کوم بدلون نه پنځوي. عبادت معمولاً «نمانخنه» يا «پرستش» معنا کوي، خو آيا چا تر اوسه شيطان نمانخلی دی چې خدای تعالی گواښنه کړې ده: «ای بنيادمه مگر تاسو سره مې عهد نه وو تړلی چې د شيطان عبادت مه کوئ» [يس ۶۰: ۳۶] «أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ...»؟

ځېنو کسانو هم عبادت، «بنده گي» ترجمه کړی دی، سره ددې چې دا ژباړه تر يو بريده د عبادت له معنا څخه يو څه لېږدوي، خو جامع او مانع نه ده او د مورد پر حساب توضیح ته اړتيا لري. که د «بنده گي» په کليمه کې، د خدای مخلوق والی په پام کې وي، مشرکينو په دې کې چې خدای تعالی د هغوی خالق او رازق دی کوم شک نه درلود [له هغې جملې دې لاندینيو آيتونو ته مراجعه وشي: زخرف ۹ (۴۳:۹) او ۸۷ (۴۳:۸۷)، يونس ۳۱ (۱۰:۳۱)، عنکبوت ۶۱ (۲۹:۶۱) او ۶۳ (۲۹:۶۳)، زمر ۳۸ (۳۹:۳۸)]. هغوی د بتانو پر شفاعت او واسطو ته د توسل پر نفي کولو اعتراض کوه او د خدای تعالی له واحدوالي او يوازېتوب څخه يې، چې د واسطه معبودانو د پورېو د لړۍ نفي کول ورسره اړين دي، انکار کوه. [په دې اړه دې لاندینيو آيتونو ته مراجعه وشي: اعراف ۷۰ (۷:۷۰)، اسراء ۴۶

(۴۶:۱۷)، زمر ۴۵ (۳۹:۴۵)، غافر ۱۲ (۴۰:۱۲) او ص ۵ (۵:۳۸). سربیره پر دې، د بنده گۍ ویی او جوله هماغه د غلامۍ او مرییتوب د اړیکو او مناسباتو، یاد تازه کوي. چې له لاندیني آیت سره چې د خلقت فلسفه او انساني کرامت بیانوي، په ټکر کې دی «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» [ذاریات ۵۶ (۵۱:۵۶)].

یو شمیر نورو هم اطاعت او «فرمان وړنه» د عبادت د ترجمې په توگه منلې ده. دا ژباړه البته د شیطان له عبادته د پرهیز د فرمان [یس ۶۰ (۳۶:۶۰)] او د ورته موردونو ستونزه حلوي، خو بیا هم د عبادت د کلیمې د روح بیانوونکي نه ده، خو که وای همدا راتله. اطاعت او فرمان وړنه هغه مهال ده چې کوم فرمان ورکړل شي، خو هـ شرکین د بتانو په عبادت کې زیاتره د خپلو حاجتونو په قبول او د ضرر په دفع کولو او د گټې په جلبولو پسې ول تر دې چې د بت پالنې د نظام د اربابانو او آمرینو پسې وي.

په توحیدي «عبادت» کې اصلي شرط په عمل کې اخلاص او له شرکه پرهیز او ځان ژغورنه ده. په دعا او عبادت کې تش د خدایي موخې درلودل کافي او بسیا نه دی؛ د زمر په سورت کې د «...فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ» [۲ (۳۹:۲)]، «قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ» [۱۱ (۳۹:۱۱)]، «قُلِ اللَّهُ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي» [۱۴ (۳۹:۱۴)]، جملو او همدا راز د بینه سورت کې د «وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ» [بینه ۵ (۹۸:۵)] جمله څرگندوي: چې د خدای په عبادت کې د دین [آئین او لارې] نړه او خالصول، په هاغو چارو کې چې خدای تعالی ته ځانگړي دي د هغه موحدانه او خالصانه عبادت کول دي او له شرکه په واسطو تورلو کې پرهیز کول دي.

«په عبادت کې پر اخلاص» سربیره، په قرآن کې په دعا او د خدای په بللو کې هم په ځلونو د اخلاص توصیه شوې ده [له هغې جملې: غافر ۱۴ (۴۰:۱۴) او ۶۵ (۴۰:۶۵)]. هر نمونځ گذار انسان چې روزانه لږ تر لږه ۱۷ ځلې د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» جمله تکراروي. د «إِيَّاكَ» ټینگار، همدا اخلاص او د عبادت د منل کېدو شرط دی.

۳ - د «وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ»، «وَلَا أَنَا عَابِدٌ» اسمیه جملې، د [لَا تَعْبُدُونَ، لَا أَعْبُدُ] فعلي جملو پر ځای، چې په دویم او څلورم آیتونو کې راغلي دي، د عربي ژبې د ادبیاتو له مخې په اند او عمل کې پر ټیکاووالي، تلپاتېتوب او دوام دلالت کوي. مقصد دادی چې هر دواړه لوري په خپلو اعتقادي دریځونو کې کلک او ټیکاو یو، او یو له بل سره د ملتیا موخه نه لرو. په «۵» آیه کې بیا ځلې د «۳» آیه د مطلب تکرارېدل هم پر دې یو بل ټینگار دی چې په تاسو کې په اوسنیو شرایطو کې د توحید د منلو لپاره اړین ډگر او چمتووالی نشته.

۴- د « لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ » جمله، د عقيدې او ايمان د آزادۍ منشور دی چې د مکرم رسول (ص) په توسه د «فُل» له فرمان سره، کافرانو ته ابلاغ شوی دی. دا څرگنده ده چې مطلب د کفر او ايمان د پایلې ورته والی او د بندگانو د انتخاب او غوراوي په نحوه او طريقه کې د خدای تعالی بې توپيروالی نه دی، موخه یې انسان ته د عمل ډگر او د ټاکنې اختيار ورکول دي چې هر څوک په آزادانه توگه خپل برخليک وټاکي. دين يوه قلبي او د زړه پورې اړوند چاره ده او اکراه او اجبار پکې لار نلري. نو نه يوازې بې ديني يا د دين تغيرول دنيایي سزا او کيفر نلري، بلکې مذهبي اختلافونه او جنگونه، مخکې له مخکې محکوم او غندلي دي.

د دين اصلي معنا، د نېکو او بدو عملونو جزا او کيفر دی، بېا وروپسې د هر هيواد نظامونو، مقرراتو او قوانينو ته ويل کېږي، چې وگړي او بنسارمندان د هغوی پر بنسټ تر نياو لاندې نېول کېږي. د قرآن په اصطلاح کې، «دين الملک» د هيواد اساسي قانون ته ويل کېږي، چې پاچاهان د هغوی جاري کوونکي ول. [يوسف ۷۶ (۱۲:۷۶)]. د بنسټونو او پوهنتونونو بنسټيز نظام هم چې د هغې پر بنسټ د هر زده کړيال پاداش [چارليک]، برخليک او راتلونکي ټاکل کېږي، د دين د معنا د پوهيدو لپاره يوه ساده بېلگه ده.

همدا راز د سورت په پای کې د « لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ » ټينگار، له عبادت سره د دين ډېر نژدې او تنگاتنگ تړاو څرگندوي. د کافرانو عبادت د هغوی د دين مطابق، يعنې د هغوی په توسه د خدای نمانځنې آيين په شرک او د بتانو په شفاعت ککړ وو [زمر ۳ (۳۹:۳) او ۴۳ (۳۹:۴۳)، يونس ۱۸ (۱۰:۱۸)، انعام ۵۱ (۶:۵۱) او ۷۰ (۶:۷۰) او ۹۴ (۶:۹۴)]، او د مؤمنينو عبادت د توحيدې دين او آيين پر بنسټ رب العالمين ته په بشپړه توگه تسليم کې دی.

د کافرون سورت له لومړي تر شپږم [۱-۶] آيتونو بشپړه تشریح:

د «کافرون» سورة د قرآن له کوچنيو سورتونو څخه دی چې له ځانه مخکيني سورة سره څرگنده اړيکه لري. د مخکيني سورت په وروستي آية کې يې وفرمايل: «**إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ**». ستا د دښمن، په شا پسې لړۍ پخپله غوڅه او پرې ده. او ومو ويل چې د پيغمبر (ص) دښمنان هماغه کافران او مشرکان ول. «کفر» هم يعنې پټول. «کافر» هغه چاته ويل کېږي چې حقيقتونه پټوي او ناليدلي يې نيسي او هغه ته کومه اعتنا او پاملرنه نه کوي. نو کافر هغه څوک

دی چې پر حقیقت سرپوښ ږدي او هڅه کوي هغه له منځه یوسي. د «کافرون» سوره د همدغه «**إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ**» په اړه دی. او ومو ویل چې د قرآن آیتونه لکه د زنجیر د کړیو په څېر یو تر بله نښتي دي.

په قرآن کې پنځه سورتونه داسې دي چې د قُل له فرمان سره پیل کېږي چې یو له هغوی همدا د کافرون سوره دی. البته دا مشهوره ده چې وايي «خلور قُل»، یعنې د: ناس، فلق، اخلاص او کافرون سورتونه، خو د «جن» سوره هم چې د قرآن دوه اويايم سوره دی له «قل» سره پیل کېږي.

د «**قُل**» [ووايه] فرمان، تر دې مخکې د «اخلاص» په سورت کې [د بعثت په لومړي کال] او د «ناس» په سورت کې [د دویم کال په رومبیا کې] پیغمبر (ص) ته ابلاغ شوی وو؛ هغه دواړه مورده د پیغمبر د خپل ځان د تلقین یا د لومړنیو ایمان راوړونکو په اړه ول، خو دا «**قُل**» هاغو منکرانو ته خطاب دی چې لا یې د ملنډو او گواښې ژبه نه وه کارولې.

د سورت په اړه د ښه روښانتیا لپاره اړینه ده چې د ځینو مطالبو په اړه توضیح ورکړو؛ د پیغمبر اکرم (ص) رسالت او بلنه د هغه له خپلې کورنۍ څخه پیل شوه چې حضرت خدیجه (رض) د کورنۍ له ښځو او حضرت علي (رض) د کورنۍ له نارینو څخه لومړني کسان ول چې ایمان یې راوړ او د حضرت رسول (ص) د رسالت او د هغه د ملاتړ اعلان یې وکړ او ورپسې نور کسان هم یو یو چې خبریدل د حضرت رسول (ص) سره مل کېدل. د یوې لنډې مودې لپاره لا پیغمبر اکرم مأموریت نه وو موندلی چې خپله بلنه علني او ښکاره کړي. نو لومړی یې له خپلې کورنۍ څخه پیل وکړ، خپله کورنۍ یې له بني هاشمه چې د هغوی په منځ کې ابولهب هم وو راغونډ کړل په لومړۍ جلسه کې ابولهب جلسه گډه وډه کړه او مخکې له دې چې پیغمبر (ص) خبره څرگنده کړي جلسه پای ته ورسېده. حضرت رسول اکرم (ص) د دویم ځل لپاره بیا جلسه تشکیل کړه او خپل پیغام یې هغوی ته څرگند کړ. په دې ترتیب عمومي بلنه او تبلیغ پیل شو لکه څنگه چې

د قرآن کریم آیت کې فرمایي: «فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ.» [حجر ۹۴ (۱۵:۹۴)]. نو هاغه څه چې پرې مأمور شوی یې ښکاره [= عمومي ابلاغ] کړه او له مشرکانو مخ واړوه [= له هغوی سره مه نښله].

په پیل کې د قريشو کفارو دې موضوع ته دومره ارزښت نه ورکوه يعنې نه پوهېدل او نه یې انگېرله چې دا کار به تر دې بريده ستر شي. خو له څه مودې وروسته یې وليدل چې دا کار د یو گواښ په توگه هغوی ته واوښت ځکه چې د هغوی د خپلې ټولنې له دننه یې ځواک مونده يعنې کسان یو یو له نارینو او ښځینه و لگیا دي، دې بلنې ته مثبت ځواب ورکوي او هر څوک هم چې مثبت ځواب ورکوي دومره تاوده او له حرارته ډک شي چې په هیڅ ډول او بڼه شوني نه ده ترې واوړي. یو مهال به خبرېدل د پلانکي زوی [د اسلام لښکر ته] لار، د پلانکي ورور لار، د پلانکي خور لاره، د پلانکي غلام لار، پلانکي پخپله لار. هر څوک هم چې تله دومره ټینگ او له ټیکاو سره تله چې بېرته نه ستنېده. قريشو له خپل ټول برم او سترتوب سره په واقعي توگه د خطر احساس وکړ، او هغوی وليدل چې یو هیښوونکی وضعیت دی چې په اړه یې هیڅ نشي کولی.

نو د هجرت له پېښې څخه مخکې هغه مهال چې قريش لا په دې تمه ول چې دوی به حضرت رسول (ص) د هغه له دې کاره واړولی شي، نو هغوی له ډېرو لارو رامخکې شول چې یوه له هغوی هم د تطمیح لار وه. څرنگه چې هغوی پوهېدل ابوطالب د پیغمبر تره د بني هاشم مشر، د پیغمبر (ص) کلک ملاتړ دی او پیغمبر (ص) هغه ته په ډیر درناوي قائل دی، ابوطالب ته ورغلل او ورته یې وویل ته پخپله دې دا وراره راوغواړه او له هغه سره خبرې وکړه، هر څه چې هغه غواړي موږ یې ورکوو، خو له خپلې دې لارې، طریقې، مسلک او بلنې دې لاس واخلي، مال او شته هر څه چې غواړي ورته یې ورکوو او که وغواړي، موږ یې په مکه کې

د خپل پاچا په عنوان غوره کوو. د قریشو تر ټولو ښکلې نجوني هره یوه چې هغه غواړي په واک کې یې ورکوو، له خپلو دې خبرو دې لاس واخلي. کله چې ابوطالب حضرت رسول^(ص) راوغوښت او حضرت ورغی او ابوطالب د قریشو پیغام ورته وړاندې کړ، حضرت رسول^(ص) هغه مشهوره جمله ورته وفرمایله چې: په خدای قسم که لمر راته په یو لاس کې او سپوږمۍ راته په بل لاس کې کېږدي زه مې له خپلې بلنې او دعوت لاس نه اخلم. ابوطالب هم د خپل وراره په خبره ښه پوه شو او ورته یې وویل: د ورور زویه! نو ډاډه اوسه چې زه هم ستا ملاتړ یم. او په دې توګه د قریشو دې هڅې کومه پایله او نتیجه نه درلوده.

بله لار چې قریشو پیغمبر ته وړاندې کړه، یو ډول سوله او سازښت وو او هغه دا چې؛ نه، یوازې ستا خدای او نه یوازې زموږ خدایان، بلکې کار به په ګډه سره وویشو، او دا اختلاف به په ګډوله توګه له منځه یوسو په دې ډول چې ته او پليونان دې خپل دین ولری، او موږ خپل، بلکې دواړه به ګډه کړو؛ چون هغوی کتل هر څومره چې وخت تېرېږي د اسلام د دین په ګټه دی. ویې ویل؛ دوره او نوبت ږدو، یو کال ته او ستا پليونان راشی زموږ خدایان ونمانځی، بل کال به موږ ټول ستا خدای ونمانځو په هماغه بڼه چې ته یې غواړې. بالاخره ټول به یو له بل سره یو شان او همرنگ اوسو په دې ډول چې د قریشو په ټولنه کې تفرقه او ویشنه رامنځته نه شي. دوه کاله چې تېر شو بیا به یو کال ته او پليونان دې راځي زموږ د خدایانو نمانځنه به کوئ، بل کال به موږ ټول ستا خدای نمانځو او په دې ترتیب به، نور نو دوه ګونیتوب نه وي، موږ ټولو هر یو به په یو راز په یو ډول او یو شان عمل کړی وي. دا پخپله د سولې لپاره یو ځانګړی فورمول وو. نو همدا ځای وو چې دا آیتونه نازل شول او پیغمبر اکرم لار او د قریشو په غونډه کې د ټولو په شتون کې یې په څرګنده توګه له ټکونکي تعبیر سره، هماغو کسانو ته چې دا وړاندیز یې کړی وو، د خدای تعالی له لورې ورته دا ډول اعلام وکړ: **قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ**. ای پیغمبره، دوی ته ووايه:

ای د کافرانو ډلې، ای هاغو کسانو چې حقیقتونه پټوي او هغه ته ارزښت نه ورکوي. یعنې الله تعالی خپل پیغمبر ته وایي؛ دا نو نور ستا له لورې نه دی، زما له خوا یې ورته ووايه؛ ای پیغمبره دوی ته ووايه چې: «ای کافرانو!» چې دا د «ای کافرانو!» لفظ پخپله سخته خبره وه. د هغوی هم دا نه خوښېده چې «کافران» ونومول شي. د «کافر» په مفهوم کې د حقیقت پټول او له حقیقته انکار نغښتی دی؛ اصلاً کافر یعنې هغه څوک دی چې له یوه داسې څیزه انکار کوي چې پوهیږي حقیقت دی. یعنې په عربي ژبه کې د کافر معنا له حقیقت پټوونکي سره سره انکار کوونکی او نه منونکی [Unbeliever] دی، او ددې په مقابل کې د «مؤمن» لفظ؛ منونکی، تسلیم، او باور کوونکی [Believer] دی. پیغمبر ته وایي؛ دوی ته ووايه: ای کافرانو او ای د حقیقت منکرانو! او په واقعیت کې: ای د حقیقت دښمنانو! زه د خدای له لورې تاسو ته اعلام کوم چې ستاسو وړاندیز په ټولیزه توګه رد شوی او د منلو وړ نه دی. په آیت کې چې د هغه وخت مشرکین یا کافرین او په ټوله کې د هرې زمانې ټول کافرین یې مخاطب دي چې ورپسې آیتونو کې نفي له نفي پسې او جزم په جزم پسې، او ټینګار په ټینګار پسې دی، هغه هم د نفي او جزم او ټینګار له ټولو طریقو سره. [فُل]: ووايه ...

دا په قاطعانه توګه الهي فرمان دی او ددې مسألې ښکارندوی او الهام ورکوونکي ده چې ددې عقیدې کار د یوازې پالونکي څښتن کار دی. په دې کې د محمد (ص) لپاره هیڅ څیز نشته. خدای تعالی، پالونکی څښتن یې فرمان ورکوونکی دی، داسې فرمان ورکوونکی چې فرمان یې نه ردېږي او نه ستنېږي، او داسې یو حاکم دی چې حکم یې منع کوونکی او ردوونکی نلري. نو دا سورت د مشرکینو د وړاندیز په وړاندې نازل شوی دی چې هغوی ویلي ول: یا محمده! راځه سوله اوصفا وکړو چې یو کال ته د بتانو نمانځنه وکړه او یو کال موږ ستا د خدای نمانځنه کوو، خدای تعالی خپل استازي ته وفرمایل: ورته

ووايه **قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ**. دا د «قُل» امر... د خدای له لورې د فرمان اعلان دی چې مخاطبین یې؛ [«کافرین»] ښه خیر شي او ښه پام یې شي چې حضرت رسول اکرم (ص) د ابلاغ او پیغام رسولو واسطه دی او دده شخصي نظر او مصلحت ددغې کار په اجراء کې دخالت نه لري او دا ددې لپاره چې په ټوله کې له یو مخې د یو خدای د نمانځنې په اړه د کفارو د هر ډول سازښت او جوړجاړي تمه او هیله غوڅه شي. «یا ایها»، یو غږ یا ندا ده له لیرې نژدې ته او وینسپاروونکي ندا ده - [«یا»، لېرې او غائب ته ندا ده. «ای»، حاضر او نژدې ته غږ دی. «ها»، هڅوونکی او وینسپاروونکی غږ دی] - په داسې ډول چې گواکې، نداء ورکوونکی؛ اووښتو، بېخودو او له حقه لېرې خلکو ته نداء ورکوي، او ورته نژدې کېږي، او هغوی هڅوي چې ښایي وینسپار شي، هوبنسیار شي او را په خود شي. تر نداء لاندې کافران هم هغوی ول چې په خپل کفر کې دومره ټپکاو پاتې شول چې نوره یې ایمان ته له کفر څخه د ستنېدو هیله نه وه. ډیری له دوی د قریشو سروال او د بُتانو پاسوالان ول چې د خپلو معبودانو او د خپل مقصود او حالت د ساتلو لپاره او توحید ته د بلونکي له بلنې څخه د مخنیوي لپاره یې، خپل ټول ځواکونه په کار واچول او هره وسیله چې یې درلوده وکاروله او له هرې لارې چې راوړاندې شول او چون توفیق یې و نه موند د سازښت او جوړجاړي لپاره یې وړاندیزونه پیل کړل. گواکې وروستنی وړاندیز یې دا وو چې یو کال دې د هغوی بُتان ولمانځل شي او بل کال دې واحد خدای.

ځینې خو لا دا هم وايي چې: چون هاغه حضرت د قریشو دا وړاندیز هم رد کړ او د سازښت مخه یې ورته ورنکړه، ویې ویل: نو راشه زموږ له خدایانو د یوه سټه لمس کړه [لاس پرې راکاږه] او له دې وروسته به تا تصدیق کړو او ستا د خدای نمانځنه به کوو. الله تعالی د هغوی ټول وړاندیزونه په بنسټیزه توګه رد کړل او دا سورت چې نازل شو هغوی ته غاښ ماتوونکی ځواب وو نو حضرت رسول اکرم (ص) گهیځ د وخته مسجد الحرام ته ولاړ او د قریشو د اشرافو د گڼې

ګونې پر سر ودرېد او د قريشو د مشرانو، سرلارو او مخورو په شتون کې يې دا آيتونه تر پایه تلاوت کړل: **قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ. لَأَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ...**

لَأَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. زه د هاغه څه چې تاسو يې عبادت کوئ، عبادت نه کوم. وینو چې ډېره برېښنده او څرګنده خبره ده. معمولاً په سياسي او ټولنيزو او انقلابي نهضتونو کې، رهبران هڅه کوي په ډېر احتياط او ورو ورو مخکې لاړ شي؛ ټولې خبرې له هماغه پيله نه کوي؛ پل په پل مخکې ځي او هڅه کوي خپل دريځونه ورو ورو په تدريج او په څو پړاوونو کې روښانه کړي لنډه دا چې غواړي نفوذي چلن وکړي؛ يعنې د هاغه ځواک په پرتله چې لاس ته يې راوړي، ورو ورو ځانته ډگر پرانيزي او مخکې ځي. خو قرآن، د بعثت له هماغه پيله، په بنسټيزو او اساسي مسئلو کې پيغمبر ته فرمان ورکوي چې تکليف روښانه، يو طرفه او جوت کړي. ځکه چې په داسې مسئلو کې د ګډون، ملتيا، سازښت او دوه مخيتوب ځای نشته، چې مثلاً ووايي: موږ به په يو ډول يو بل ته تير شو، او ورته په نرمه او سياسي لهجه وايي چې البته تر يو بريده تاسو هم حق لرئ، او ستاسو نظر هم د درناوي وړ دی، او له دې ډول وړانديزونو څخه چې د نورو د جلبولو لپاره يو څه سر ورسره ښوروي او خپل ځان ورته نرم نرم څرګندوي، په اصطلاح سياسي کار ورسره کوي. پوهېږو چې ځينې دا ډول چلندونه سم ګڼي.

پيغمبر^(ص) ته الله تعالی فرمايي چې: ورته ووايه: ای د کافرانو ټوليه، **لَأَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ.** زه هاغه څه چې تاسو ورپسې ياست، يعنې دا بتان چې تاسو يې عبادت کوئ نه قبلوم او عبادت يې نه کوم. ډېر قاطع، روښانه، برېښنده، په زغرده، پرته له کوم مخاتي او دوه مخيتوبه.

نو له هاغې غځېدلې نداء وروسته، د «**لا اعبد**»، خبره د هاغه راتلونکي په اړه ده چې کافران يې په تمه ول چې ښايي او په هره بڼه چې وي، د هغوی د خدايانو نمانځنه ومني. «**تَعْبُدُونَ**» هم خبره له راتلونکي ده او په کومه نمانځنه کې چې هغوی بوخت ول د هغوی پر استمرار او تل پاتېتوب دلالت کوي.

ويې فرمايل: **لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ**. زه عبادت نه کوم د هغه څه چې تاسو يې عبادت کوئ، يعنې زه هيڅکله او په هيڅ بڼه دا وړاندیز نه منم، دا په جوته توگه ناشوني ده چې زه د هاغه څه عبادت وکړم چې تاسو يې عبادت کوئ. تاسو هم چې مدعيان ياست په نوبتي توگه به زما د خدای عبادت وکړئ دروغ وايست؛ يعنې دا ډول عبادت، عبادت نه دی.

وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ. او تاسو هم حاضر نه ياست د هاغه چې زه يې عبادت کوم، عبادت وکړئ. «**عَابِدُونَ**» پر اوسني وضعيت او فعلي حالت دلالت لري، خو **لَا أَعْبُدُ** فعل دی. يعنې تاسو د هغه څه عبادت کوونکي نه ياست چې زه يې عبادت کوم. يا په بله وينا په اوسنيو اوضاعو، احوال او شرايطو کې، ستاسو چلن داسې څرگندوي چې تاسو د هاغه څه چې زه يې عبادت کوم، اهل نه ياست، نو فعلاً دا ډول دی چې تاسو هم حاضر نه ياست د هاغه څه چې زه يې عبادت کوم، عبادت وکړئ. هغوی په خپل وړاندیز کې ويلي ول چې موږ به هم ستا خدای ته عبادت وکړو. قرآن فرمايي: ورته ووايه تاسو به هم هيڅکله زما د معبود عبادت کوونکي و نه اوسئ. په **وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ**. کې د **وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ**... اسميه جمله د «**وَلَا تَعْبُدُونَ**» ... پر ځای، د حق معبود په نه نمانځلو کې د هغوی پر ثبات او تېکاووالي دلالت کوي.

په واقعيت کې وايي دا ډول عبادت، عبادت نه دی. که فرض کړو پيغمبر منلی وای — العياذ بالله — چې هغوی راشي يو کال د بُتانو عبادت وکړي يو کال د خدای عبادت وکړي؛ آیا هغه يو کال چې د خدای عبادت به يې کاوه واقعاً د خدای عبادت وو؟ څرگنده ده چې نه؛ خدای خو شريک نه مني. په شريک نه منلو کې، دا توپير نه کوي چې تاسو خپل نيم عبادت بُت ته ځانگړی کړئ او نيم خدای ته، او يا که په ټوله کې عبادت د خدای او بُت دواړو لپاره په گډه وي، دا خو يو ډول شرک دی، يا ټول عبادت يې د بُت لپاره وي، بيا هم شرک دی؛ يا نن ورځ عبادت يې د بُت لپاره وي سبا د خدای لپاره، بيا هم شرک دی.

هغه د سبا عبادت هم د خدای عبادت نه دی. هغه څوک چې په خپل خیال نن د خدای عبادت کوي او سبا لار شي د بُت عبادت وکړي، دا د نن ورځې عبادت یې هم د خدای عبادت نه دی.

وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ. وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَّا أَعْبُدُ. او نه زه د هاغه څه عبادت کوونکی يم چې تاسو یې عبادت کړی دی، یعنې زه به هم په هیڅ بڼه او په هیڅ ډول شرایطو کې حاضر نشم چې د هاغه څه عبادت کوونکی شم چې تاسو یې عبادت کوئ. په دویم آیت کې وايي **لَا أَعْبُدُ** (عبادت نه کوم) او د فعل په بڼه یې راوړی، خو دلته وايي **وَلَا أَنَا عَابِدٌ** یعنې زه هم په دې وضع او حال کې نه يم؛ په اصطلاح د حال وضعیت بیانوي. په بل تعبیر، نه به داسې وکړم او نه زما شرایط، اند او فکر دا اجازه راکوي چې ستاسو په څېر داسې وکړم.

د مَّا عَبَدْتُمْ جمله ماضي ده؛ یعنې په تیره کې هم ما ستاسو معبود نه دی نمانځلی، او دا په څرگنده توګه پر دې دلالت کوي چې رسول الله (ص) له خپل نبوت څخه مخکې هم بُت نمانځنه نه ده کړې.

وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَّا أَعْبُدُ. بیا هم پیغمبر (ص) هماغه خبره تکراروي. دا آیت دوه ځلې تکرار شوی دی: دریم او پنځم آیه. او دا د ډېر تر تأکید او ټینګار لپاره دی. دوه ځلې ټینګار پر دې چې ما تاسو اوس داسې پیژندلي یاست چې حق لور ته د مخ کولو او دې لور ته د راتللو اهل نه یاست او په تاسو کې د حق خبرې د منلو بڼه، ډګر، انګېزه او چمتووالی نشته، یا دا چمتووالی نه څرګندوي. پر دې بنا یو تر بله شخړه نلرو، موږ چې په کومه لار څو تاسو یې نه منئ نو په حقیقت کې دا دوه آیتونه د مخکینیو دوو آیتونو د مضمون تکرار دی چې پر هغه د ټینګار په موخه تکرار شوي دي، لکه د هاغه تکرار په څېر چې په نورو آیتونو کې هم راغلی دی:

«**كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ. ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ.**» [تکثیر ۳ (۱۰۲:۳) او ۴] چې تاسو انګیرئ ډېر ژر به پوه شئ. بیا داسې نه دی چې تاسو انګیرئ ډېر ژر به پوه شئ. «**فَقُتِلَ**

كَيْفَ قَدَّرَ. ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ. [مدثر ۱۹ (۷۴: ۱۹) او ۲۰] مرگ دې وي پر دوی څه ډول يې اندازه وکړه بيا مرگ دی وي پر دوی څه ډول يې اندازه وکړه.

د «وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ» او «وَلَا أَنَا عَابِدٌ» اسميه جملې، د [لَا تَعْبُدُونَ، لَا أَعْبُدُ] فعلي جملو پر ځای، چې په دويم او څلورم آيتونو کې راغلي دي، د عربي ژبې ادبياتو له مخې په اند او عمل کې پر ټيکاووالي، تلپاتېتوب او دوام دلالت کوي. مقصد دا دی چې دا څرگندوي؛ هر دواړه لورې په خپلو اعتقادي دريځونو کې کلک او ټيکاو يو، مور دواړه لورې هر يو پر خپله خپله لار ځو او يو له بل سره د ملتيا موخه نه لرو. په «۵» آية کې بيا ځلې د «۳» آية د مطلب تکرار بدل هم پر دې، يو بل ټينگار دی چې وايي په تاسو کې په اوسنيو شرايطو کې د توحيد د منلو لپاره اړين ډگر او چمتووالي نشته.

د يو خداى نمانځنه [په عبادت کې توحيد] چې لــه خداى تعالى څخه په بشپړه توگه فرمان وړنه او هغه ته مخ کونه او له هغه پرته د نورو له بنده گۍ آزاديدنه ده، چې د فکري توحيد تحقق او رښتينتوب او د مؤحد او مشرک تر منځ بېلوونکى او مميز فصل دى او بايد لــه فکر او دنني ايمان په عباداتو کې وېرېښي او څرگند شي او همدا راز د ژوندانه په آدابو او قوانينو او ټولنيزو اړيکو کې منعکس او ښکاره شي. که د يو خداى نمانځنه په دې پراخه او حقيقي معنا نه وي نو د شرک او توحيد او د اسلام او جاهليت تر منځ توپير او ټاکلى برید څه څيز دى؟ آيا د ضمير او وجدان په پور او مرتبه کې د توحيد لپاره کوم ټاکلى برید شته؟ له دې سره سره چې ډېرى خلک په ښکاره توگه موحد ښکاري خو د شرک په راز راز ډولونو اخته دي، او په ښکاره مشرکان چې د فطرت او وجدان په برید کې مؤحدین دي. د مکې مشرکين هم د خداى تعالى له ذات څخه منکر نه ول خو له هاغو حقيقتونو سره آشنا نه ول چې خداى تعالى خپل ځان پرې ستايلی: أَحَد: يگانه، يو گونى، يو، يوازې يو خداى صَمَد: تکیه

خای او ملاتړ... — هغوی د خدای لپاره مل، ساري او گډونوال گومارل، څرنگه چې باید وي او بنایي، د خدای تعالی مقام یې نه پېژاند او د خدای تعالی عبادت یې لکه څنگه چې بنایي نه کوه. بتان یې ورسره شریکول، بتان یې د خپلو صالحو پلرونو او نیکونو د یادښت رمز او یا د پرښتو تمثیل گانه... هغوی گومان کاوه چې پرښتې د خدای لونه دي، او د حق سبحانه تعالی او جنیانو تر منځ خپلوي او خپلوي ده. چې کله کله به یې دا رمز او تمثیل له یاده ایسته او پخپله د همدغو تورل شوو معبودانو نمانځنه به یې کوله. او په دواړو حالتونو کې به یې دا ټول نوموړي څیزونه واسطه او وسیله گڼل چې ددوی په توسه خپل ځانونه خدای تعالی ته نژدې او مقرب کړي.

لکه څنگه چې قرآن مجید د زمر په سوره کې ددوی خبره روایت کوي:

«... مَا تَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرَّبُوا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى...» [زمر ۳ (۳۹:۳)]. «... مور د هغوی نمانځنه نه کوو مگر له دې کبله چې مور خدای ته نژدې کړي...». قرآن ددوی له ژبې نقل کوي چې هغوی عقیده درلوده خدای تعالی آسمانونه او ځمکه پنځولي دي. او لمر او سپوږمۍ یې د انسان د استفادې وړ وگرځول او اوبه یې له آسمانه اورولي دي؛ د بېلگې په توگه د عنکبوت په سوره کې راغلي دي:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ...» [عنکبوت ۶۱ (۲۹:۶۱)]. «او که له هغوی [= له مشرکینو] وپوښتې: اسمانونه [= د ستورو نړۍ] او ځمکه چا پنځولي او لمر او سپوږمۍ چا ښکېل (او رام) [= ستاسو او د نورو موجوداتو خدمتگاران] کړي دي، هر ورو به وايي: الله!...». «وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولَنَّ اللَّهُ...» [عنکبوت ۶۳ (۲۹:۶۳)]. «او که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه [برکتناک] اورښت لېږي، چې ځمکه پرې د هغه له مرگ [= ژمي یا وچکالی] وروسته ژوندي کوي؟ هر ورو به وايي: الله». په ځانگړي توگه د قريشو مشرکین چې ځانونه یې د ابراهیم د آئین پلویان گڼل.

که موږ پاملرنه وکړو په عمومي توګه د دنیا ټولو مشرکینو همداسې کول او لا کوي؛ چې دوی په بنسټیزه توګه له الله منکر نه ول خو پر خپلو معبوانو، د الله درشل ته د رسېدلو لپاره د وسیلې په توګه عقیده لري او په دې اړه د مشرکینو عقیدې راز راز او ډول ډول دي؛ هغه که ملاتګې وي، جن یا پیریان وي، انبیاء او اولیاء وي، امامان او ملایان وي، پیران او بزرگان وي، د ژوندیو یا مړو انسانانو ارواح وي، یا لمر، سپوږمۍ، ستوري، خنور، ونې، غرونه، دریا بونه، ځمکه او آسمان وي، بت، یا خیالي دیوي او دیوتا [The gods, The goddess] وي او که په نورو بڼو وي. دلته دا پوښتنه مطرح کېدی شي چې د عربو مشرکینو هم الله منه او هم د نړۍ ټولو مشرکینو له پخوا زمانو راهیسې تر اوسه د الله له شتونه انکار نه دی کړی. او اهل کتاب خو د اصل معبود په توګه همدا الله مني، نو د ټولو خلکو د ټولو معبودانو له عبادته، پرته له کوم توپیره د برائت اعلان څنګه صحیح کېدی شي؟ ځواب یې دادی چې که د الله عبادت د نورو معبودانو په ډله کې له شاملولو سره وشي نو هاغه څوک چې پر توحید ایمان لري هرو هرو له دې عبادته خپل برائت څرګندوي ځکه چې د هغه په نزد الله د معبودانو له مجموعې څخه یو معبود نه دی بلکې هغه یوازینی یو معبود دی، او دې مجموعې او ډلې ته په ګډوله توګه عبادت په هیڅ ډول د الله عبادت نه دی اگر چې په دې کې د الله عبادت هم شامل وي.

په قرآن مجید کې یې دا خبره په څرګنده توګه په ډاګه کړې ده چې د الله د عبادت تر څنګ د بل چا یا څیز د عبادت شک یا ګومان قدرې هم نه وي، او باید انسان خپله بنده ګي یوازې یو الله ته خالصه کړي «وَمَا أُمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءً...» [بینه ۵ (۹۸:۵)]. په داسې حال کې چې دوی ته له دې پرته امر نه وو شوی، چې دوی به [یوازې] د الله بنده ګي کوي په داسې ډول چې دین یې په حق ګرایانه توګه هغه ته [له شرک او ځان غوښتنو څخه] خالص کړی وي، «....» همدا راز په ژبه اقرار تر هاغه بریده منلی او توپیروونکی

دی چې له عمل سره رسمي، جوت او په زغرده مخالفت ونلري. نو څرنگه چې د شرک او توحید، جاهلیت او اسلام ترمنځ توپیر او بېلوونکی یوازې د یو خدای عبادت دی، د اسلام رسول^(ص) مأمور شو چې ښکاره او په زغرده په بیا بیا په ټینګار له دې آیتونو سره هغه اعلام کړي چې په دې توګه د هغوی پر مخ چې په کفر کې د پاتې کېدو هوډ یې کړی دی د هر ډول سازښت او جوړجاړي لار وتړي او هیلې یې پرې شي او د کفر او اسلام برید څرګند او وټاکل شي او د هغوی له بلنې او انداره سترګې پټې کړي او توحید او اسلام ته د بلنې لپاره هاغو کسانو ته پاملرنه وکړي چې کفر ته د منلو دا ډول هوډ نلري او د ایمان منلو ته چمتو اوسي. د کافرینو په اړه قرآن وايي: **«إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ»** [بقره ۶:۲]. **«[خو] هاغو کسانو چې [د حقیقتونو په نسبت] کفر وکړ، د هغوی لپاره بې توپیره ده، چې [د کړنو له پایلو] یې ووپروې یا یې و نه وپروې؛ کورټ ایمان نه راوړي»**. دوی ته که هر څومره وویل شي د حق وینا اوریدو ته چمتووالی نلري د قرآن د وینا پر بنسټ **«لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ»** [یس ۷:۳۶] «په ډیریو له هغوی کې حکم تحقق موندلی دی، او ایمان به رانوړي». نو ځکه الله تعالی خپل استازي رسول اکرم^(ص) ته فرمایي: **دوی ته ووايه چې: لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ**. «ستاسو دین ستاسو لپاره او زما دین هم زما لپاره». یو تر بله جګړه نلرو. تاسو چې زما حق خبره نه منئ، نه ښایي تمه ولری چې زه راشم ستاسو بټ نمانځونکي افکار او اندونه ومنم. زه ددې کار اهل نه یم. نو، تاسو په خپله لار لاړ شئ، او زه هم په خپله لار ځم. **«.. لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ...»** [ماته زما کړنې او تاسو ته ستاسو کړنې] که نه غواړئ ډېر ښه، له یو بل سره دعوا هم نلرو. چې دا هماغه په انتخاب کې آزادي ده. ته د انتخاب حق لري، واک او اختیار لري او زه یې هم لرم.

یعنې ای کافرانو! زموږ او ستاسو هم معبود بېل دی او هم عبادتونه مو یو تر بله توپیر لري. **«وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَ لَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَ**

أَنَا بَرِيٌّ مِمَّا تَعْمَلُونَ» [يونس ۴۱ (۱۰:۴۱)] «او که [د نورو پیغمبرانو په څېر] تا دروغجن وگڼي، نو ووايه: زما کړنې ما پورې او ستاسو کړنې تاسو پورې اړه لري [= هر يو د خپل کار پایلو ته رسېږو]. تاسو له هاغه څه چې زه يې کوم بري ياست [= له پازوالۍ يې خلاص او مسئول نه ياست] او زه هم له هاغه څه چې تاسو يې کوئ مبرا يم». «فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيٌّ مِمَّا تَعْمَلُونَ» [شعراء ۲۱۶ (۲۶:۲۱۶)] او که [ستا له خبرتيا او گواښنې وروسته] يې سرغړاوی وکړ، ووايه: زه له هاغه څه چې تاسو يې کوئ بري [او بيزار] يم.

د «لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ» جمله، د عقيدې او ايمان د آزادۍ منشور دی چې مکرم رسول (ص) ته د «قُلْ» له فرمان سره، کافرانو ته ابلاغ شوی دی. دا څرگنده ده چې مطلب د کفر او ايمان د پایلې ورته والی او د بندگانو د انتخاب او غوراوي په نحوه او طريقه کې د خدای تعالی بې توپيروالی نه دی، موخه يې انسان ته د عمل ډگر او د ټاکنې اختيار ورکول دي چې هر څوک په آزادانه توگه خپل برخليک وټاکي. دين يوه قلبي او د زړه پورې اړوند چاره ده او اکراه او اجبار پکې لار نلري. نو نه يوازې بی ديني يا د دين تغيرول دنيایي سزا او کيفر نلري، بلکې مذهبي اختلافونه او جنگونه، مخکې له مخکې محکوم او غندلي دي. لکه څنگه چې په قرآن کې بل حای فرمايي: «لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ...» [په دين [منلو] کې اکراه [او کوم جبر] نشته ...]. [بقره ۲۵۶ (۲:۲۵۶)]

د دين اصلي معنا، د نېکو او بدو عملونو جزا او کيفر دی، بېا ورسپې د هر هيواد نظامونو، مقرراتو او قوانينو ته ويل کېږي، چې وگړي او ښارمندان د هغوی پر بنسټ تر نياو لاندې نېول کېږي. د قرآن په اصطلاح کې، «دين الملك» د هيواد اساسي قانون ته ويل کېږي، چې پاچاهان او واکمنان د هغوی جاري کوونکي ول. «فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ، ...» [يوسف ۷۶ (۱۲:۷۶)]. «نو [يوسف] د خپل ورور [بنيامين] له پټي څخه مخکې، د نورو پټو په لټولو پيل

وکر، چې [په پای کې] کتوری یې د خپل ورور له پېټي راوایست. په دې توگه مو یوسف ته چاره او تدبیر وروښود. [حکه] هغه [د مصر] د پاچا د قانون له مخې خپل ورور نشو نیولی [نشو ستنولی]،...». د ښوونځیو او پوهنتونونو ښوونیز نظام هم چې د هغې پر بنسټ د هر زده کړیال پاداش [چارلیک]، برخلیک او راتلونکی ټاکل کېږي، چې دا هم د دین د معنا د پوهیدو لپاره یوه ساده بېلگه ده.

د «۱۰۲» موردونو له منځه چې د دین له کلیمې مشتقونه او راوتلي وییونه په قرآن کې راغلي دي، د دین معنا د قانون په توگه له دې پرته د «دین الله» له اضافې سره په دوو نورو آیتونو راغلي ده: «... وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ...» [نور ۲: ۲۴] «... او د الله تعالی د قانون په [اجراء] کې، د [غیر اصولي] احساساتو او عواطفو تر اغیز لاندې مه کېږئ،...» «أَفَعَيَّرَ دِينَ اللَّهِ يَبْغُونَ وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...» [آل عمران ۸۳: ۳]. «آیا دوی [له دې میثاق وروسته] د الله له دین پرته [بله غوره موخه] غواړي؟ په داسې حال کې هر هغه څه [له پرښتو یا ژوندیو موجوداتو یا هرڅه] چې په آسمانونو او ځمکه کې دي، هرومرو [خواه نخواه] هغه ته تسلیم دي...». د خدای تعالی دین همدا عمومي او خصوصي قوانین او نظامونه دي چې له ذرې تر لویو او له ځمکې تر کهکشانونو ټول د هغه په بند کې دي چې له خپل کړ او اړولکړنو [فعل او انفعالاتو] سره د کمال په لارلیک [مسیر] کې مخکې وړل کېږي [وَأَلَيْهِ يُرْجَعُونَ]. نو د خدای دین د هغه فرمانونو ته تسلیمیدل دي «إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ...» [آل عمران ۱۹: ۳] چې حق دی «... وَدِينِ الْحَقِّ...» [توبه ۳۳: ۹] او باید له شرکه خالص وي «أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ...» [زمر ۳: ۳۹]، «وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ.» [یونس ۱۰۵: ۱۰۵] «او ۱۵ [فرمان] چې خپل مخ [= د ژوندانه موخه او مخکړنه دې] په حقپالې توگه [= له شرکه خالص او نړه] د [توحیدي] دین لپاره برابر کړه او هیڅکله له مشرکانو مه اوسه.»

«... حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ ..» [بقره ۱۹۳ (۲:۱۳۹)] او «... حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ...» [انفال ۳۹ (۸:۳۹)]. «... تر هاغې چې د فتني [= د دين د آزادۍ او امنيت د مخنيوي] پغر ټول شي او دين په يو مخيزه توگه د الله لپاره وي...»

همدا راز د سورت په پای کې د « **لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ** » ټينگار، له عبادت سره د دين ډېر نژدې او تنگاتنگ تړاو څرگندوي. د کافرانو عبادت د هغوی د دين مطابق، يعنې د خدای نمانځنې آيين يې په شرک او د بتانو په شفاعت کې وو چې په لاندینو آیتونو کې يې په څرگنده توگه وینو:

«... وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...» [زمر ۳ (۳۹:۳)]، «... او هغو کسانو چې [خپلو حاجتونو ته د رسېدو لپاره] له الله پرته اولياء [پالندويان] نېولي دي، [باطله ادعا يې داده چې] موږ دا نه نمانځو، مگر له دې کبله [هغوی ته متوسل کېږو] چې موږ خدای ته [د حاجتونو په وړاندې کولو کې] نژدې کړې...»، «... أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ...» [زمر ۴۳ (۳۹:۴۳)]، «آيا له الله پرته شفيهان [او سپاربنسگر] نيسي؟!...». «... وَيَقُولُونَ هُوَ لَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ...» [يونس ۱۸ (۱۰:۱۸)]، او وايي: دا [بتان] د خدای په نزد زموږ شفيهان [او سپاربنسگر] دي! «... لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ...» [انعام ۷۰ (۶:۷۰)]. او «... لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ...» [انعام ۵۱ (۶:۵۱)] پرته له الله د هغوی لپاره هيڅ يار او مرستندوی او سپاربنسگر نشته. «... وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَ كُمْ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءَ...» [انعام ۹۴ (۶:۹۴)]. «... او [مگر نن ورځ] هاغه شفيهان چې تاسو په خپل [سړيک] کې شريکان انگېرل، له تاسو سره نه وینو...».

او د مؤمنينو عبادت د توحیدي دين او آيين پر بنسټ ربّ العالمين ته په تسليم کې دی. په قرآن کې الله تعالی پيغمبر (ص) ته فرمان ورکوي چې دوی ته ووايه: «قُلْ أَفَعَيَّرَ اللَّهُ تَأْمُرُونِي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ» [زمر ۶۴ (۳۹:۶۴)] دوی ته ووايه: «ای جاهلانو! آيا ته ماته وايي چې له الله پرته د بل چا عبادت وکړم».

نو د کافرون سورت په بنسټيزه توگه په دوو لارو کې له برېښنده، قاطع او روښانه بريد ټاکنې سره، له کافرانو سره د مؤمنينو هر ډول ملتيا او سازشکارانه مصلحت پالنه مردوده او ناسمه گڼي او پيغمبر ته په ټينگار فرمان ورکوي چې دا ډول دريځ په څرگنده توگه اعلام کړي. له دې سره مل د هغوی اختيار او آزادي هم په پام کې لري او د لارې او روش (دين) په انتخاب کې هغوی خپل واک ته پرېږدي: «لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ».

د تعبد بريدونه: داسې بريښي چې د «عبادت» موضوع چې لغوي مشتقات يې د کافرون په سورت کې له لنډون سره سره ۸ ځلې تکرار شوي دي، او د سورت اصلي چورليز دی. او په قرآن کې بې مخيني او بې ساري دی؛ نو «عبادت» [نمانځنه]، ددې سورت بنسټيزه کليمه گڼل کېږي. څرنگه چې د عبادت موضوع په ټول قرآن کې په ځانگړې توگه په دې سورت کې ارزښتناکه او بنسټيزه موضوع ده نو د سورت د څيرتر پيغام د بهتر پوهېدو لپاره د «عبادت» پر موضوع نور ډېر تمرکز کوو، او ښايي په دې اړه ډېر غور او تدبّر وکړو:

نو کومه نکته چې تل بايد جدي پاملرنه ورته وکړو ددې سورت اصلي چورليز [«عبادت»] دی. په دې سورت کې له هر دريو کليمو څخه يوه يې د «عبادت» کليمه راوړې ده. د قرآن په هيڅ ځای کې تاسو دا ډول ټينگار او تمرکز نه وينئ. نو، بايد پوه شو چې له «عبادت» څخه موخه څه ده چې څو ځلې يې تکراروي:

لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ.....

څرنگه چې د قرآن په پښتو ترجمو کې «عبادت»، «نمانځنه» او «پرستش» ترجمه کوي: کافرانو ته ووايه زه نه نمانځم هاغه څه چې تاسو يې نمانځئ او نه تاسو نمانځونکي ياست د هاغه څه چې زه يې نمانځم؛ نو له دې ترجمې څخه څه پوهېدلی شو؟ دا خو څرگنده ده چې پيغمبر^(ص) بُت نه نمانځه، نو ددې موضوع پوهېدل زموږ د اوس مهال لپاره څه په درد لگېږي؟

پیغمبر^(ص) کافرانو ته ویل زه بُت نه نمانحُم او تاسو هم هاغه څه چې زه نمانحُم نه نمانحُی، نو په مخه مو ښه، هر څوک دې پخپله لار ځي. ښه نو موږ چې وسمهال دا آیتونه او ویناوې لولو څه پیغام ترې باید واخلو.

د عبادت پښتو ترجمه [«نمانحُنه»، نمونحُ] او هاغه څه چې په دې ترجمه کې له قرآن او عربي فرهنگه زموږ فرهنگ ته لېږدول شوي دي، داسې یو حالت دی چې انسان یې د خپل پنځوونکي پالونکي څښتن پر وړاندې چې د هغه تر ټولو لوړ او ستر ارمان دی څرگندوي. په داسې حال کې چې په عربي ژبه کې «عبادت»، د هاغو چارو پر وړاندې چې د انسان له وجوده خارج وي، د هغه له تسلیم، تبعیت، زړه بایلني او ځان بایلني یو حالت دی چې کېدی شي خدای، پرېښتې، انسانان، څیزونه او نورې چارې وي. د بېلگې په توګه کله چې په قرآن کې ویل کېږي «**لا تعبدوا الشیطان**» [مریم ۴۴ (۱۹:۴۴)] یا «**أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ...**»؟! [یس ۶۰ (۳۶:۶۰)] نو کوم کسان چې عبادت «نمانحُنه» یا «پرستش» معنا کوي، آیا چا تر اوسه شیطان نمانحُلی دی چې خدای تعالی گواښنه کړې ده: «ای بنیادمه مگر تاسو سره مې عهد نه وو تړلی چې د شیطان عبادت مه کوئ»، له دې څخه یې مقصد دا نه دی چې شیطان مه نمانحُی، ځکه چې شیطان خو د انسانانو منفور دی او هیڅوک هغه خپل معشوق او معبود نه ګڼي! بلکې مقصد یې دادی چې هغه ته مه «تسلیم» کېږئ [مه تسلیمېږئ] او د هغه له وسوسو «پلیوني» مه کوئ او د هغه پر ګاڼلو او سینگارونو، برېښ او ځلونو زړه او ځان مه بایلئ.

موږ چې هره ورځ په خپلو نمونځونو کې لږ تر لږه اوولس ځلې «**إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ**» وایو، که د خدای عبادت د هغه نمانحُنه وي، نو، مگر موږ کوم بل څیز د هغه پر ځای نمانحُو؟ څرګنده ده چې نه؛ نو، بیا دا څه دي چې په نمانحُه کې یې دومره ذکر کړو او په ځلونو یې تکرار کړو چې: «**إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ**»؟! خدایا موږ یوازې ستا نمانحُنه کوو! ښه، که خدای له موږ پوښتنه وکړي چې

مگر تر اوسه مو د کوم بل چا نمانځنه کوله، څه ځواب ورکوو؟ مگر نه وايو چې مور غیر له تاد کوم بل کس يا بل څيز نمانځنه نه ده کړې؟ نو، ولې تر دې بريدۀ دا خبره تکراروو؟ که خدای تعالی له مور وپوښتي ته او پلار او مور دې او کورنۍ دې مگر مخکې له دې خدای نمانځونکي نه واست، يا مگر اوس نه ياست چې پرله پسې تکراروی مور يوازې تا نمانځو، څه ځواب ورکوو؟ ولې دومره ډېر دا تکرار کوو؟ **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ؟**

خو مور چې په خپلو ورځنيو نمونځونو کې وايو «اياک نعبد» دا جوتۀ او څرگندۀ ده چې زموږ مقصد خو د بل خدای نمانځنه نه ده، خو ډېر لږ کسان بنايي له ځانه وپوښتي چې ولې دا عبارت پرله پسې ځان ته دومره تلقين کوي، مگر، آيا اټکل دادی چې کوم بل خدای به هم وي - العياذ بالله - چې هغه هم نمانځي چې وايي «يوازې تاته عبادت کوو»! څرگندۀ ده چې له الله پرته د تسليم حالت د بل هيڅ څيز لپاره نلرو.

نو پر دې ترتيب د «عبادت» په کليمه کې د اطاعت او تسليم مفهوم شتون لري. نو که څوک داسې يو حالت سر بېره پر خدای [يا د خدای پر ځای] د هغه مخلوق ته پيدا کړي د همدې مخلوق عبادت يې کړی دی.

د حضرت پيغمبر^(ص) په وينا: «هر څوک چې د منښت په حالت کې کوم ويناوال ته غوږ ونيسي په حقيقت کې د هغه عبادت يې کړی دی. نو که د هغه خبره له خدای عزوجل څخه وي (په غير مستقيم ډول) د خدای عبادت يې کړی دی او که له ابليسۀ وي د ابليس عبادت يې کړی دی». له دې توضيح سره څرگندېږي چې ولې خدای تعالی فرمان ورکړی د شيطان عبادت مه کوئ او ولې بايد پرله پسې ځانته تلقين کړو چې: «اياک نعبد و اياک نستعين».

له دې څرگندېږي چې د: «مور د خدای عبادت کوو» معنا دا نه ده چې مور خدای نمانځو؛ معنا يې داده چې مور د شيطان په وړاندې د منښت او تسليم او

درنښت او غاړه ایښوونې، ژمنتیا او ایمل کېدو حالت نلرو او غواړو دا حالت یوازې د خدای په وړاندې ولرو. دا د عبادت معنا داده.

نو له دې څرگندېږي چې «عبادت» نمانځنه نه ده. ډیری له نورو ژبو وییونه کله چې پښتو ته اړول کېږي معنایې سمه نه راځي او د یوې کلیمې په توسه له معادل او انډول ایښوونې سره نه شو کولی په معنایې و پوهېږو. و مو ویل چې «عبادت» په واقعیت کې یو حالت دی لکه تسلیم او تمکین، زړه بایلنې او ایل کېدنې څخه. د مرحوم شریعتي مشهوره خبره ده چې «عبادت» یعنې واپ جوړونه [جاده سازی]. په عربي ژبه کې «طریق المعبّد» یا «معبّد» - جاده، واپ، سړک، یعنې هاغه لار چې «عبد» شوې ده؛ هغه جاده چې اسفالت کړې یې ده او ایل شوې ده؛ یعنې اوس نو دا جاده بیخي صافه او روانه ده او ګړندی موټر پرې په هوسا توګه کولی شي حرکت وکړي. دا واپ مخکې ناسم وو او لوړې ژورې یې درلودې او نشو کېدی موټر پرې سم تګ راتګ وکړي، خو اوس عبد او ایل شوی دی او موټر یې پر مخ په هوسا او آسانه توګه کېدی شي تېروېږي. نو «تَبْعِدُ الطَّرِيقُ» یعنې لاره عبد کول، د لارې ایستنه او واپ جوړونه. که په مکه او مدینه کې چا لیدلي وي د سړک جوړولو په ماشینونو او لاریو او بولډوزرونو یې لیکلي وي «عابد». نو «عابد» یعنې؛ دا د لارې جوړولو ماشین دی او سړک همواروي. نو، «عبادت» نمانځنه نه ده، هموارول دي؛ د ګاډیو او زنبیلونو ډګول او اضافي مواد ایسته غورځول او د لارې صافول دي.

موږ د خدای عبادت کوو یعنې زموږ وجود باید د هغه د فرمانونو د روانېدلو او اجراء کېدلو لپاره یوه همواره جاده وي. که خدای تعالی په قرآن کې فرمایلي دي اتفاق وکړئ خو وینو چې اصلاً زموږ په وجود کې دا ډول فرمان نه جاري کېږي! نو له دې معلومیږي چې زموږ نفس لا تر اوسه هموار نه دی، په دې لار کې لګښت ورته ستونزمن دی، عملي کولی یې نشي. نو څه باید وکړل شي چې د هغه فرمان پر ما روان او هموار شي؟ «عبادت» همدې ته ویل کېږي.

کله چې د پالونکي خستن فرمان وړل پر ما جاري شول او پر ټول ځان او د زړه له تله مې هغه ومنه، د هغه عبادت کوونکی، شوی يم؛ لکه د اسفنج په څېر چې اوبه په آسانی جذبوي، خو د ترپال ټوټه هغه په سختی جذبوي او نایلون چې بیخي اوبه نه جذبوي. د انسان وجود باید هوسا او په آسانه توګه وکولی شي د حق حکم جذب کړي. کله چې د انسان ځان جاذب شو، که خدای تعالی ووايي ځان دې زما په لار کې ورکړه، هوسا او په آسانی یې ورکوي.

دا چې په قرآن کې وايي: «وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ»، [بقره ۲۰۷ (۲:۲۰۷)]. یعنې ځینو له خلکو خپل ځانونه بولي او خرڅلاو ته ایښي او هغه ته یې پلوري چې دده د ځان پیرېدونکی دی. یعنې خپل ځان د خدای او د هغه د رضایت جلبولو لپاره خرڅوي. دوی د خدای عاشقان دي او چمتو دي خپل ځانونه د معشوق لپاره قربان کړي. عاشق، «زه» نلري او ټوله هستي یې «هغه» دی، معشوق دی. او ورپسې: **وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ**. او الله د خپلو بندګانو په اړه ډېر مهربان او رؤوف دی.

د خدای او د بنده اړیکه کېدی شي تر دې بریده صمیمي او عاشقانه شي چې بنده، لکه د پتنگ په څېر د شمعي ګردچاپېره خپل ځان د خدای په لار کې فدا کوي. البته قرآن د ریاکارو او ځانښودو بندګانو وصف او ستاینه هم راوړې ده: «وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا» چې له خلکو هم دي، چې د هغوی خبرې تا هېښتیا ته اړ باسي، چې څه عجبي ښکلي او څومره فصیحې او روانې خبرې کوي! «...وَيُشْهِدُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ...». او هم پر هاغه څه چې په زړه کې یې لري خدای تعالی شاهد نیسي او تل له خدای او پیغمبره پانګونه کوي او قسم خوري، په داسې حال کې چې: **وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ**. [بقره ۲۰۴ (۲:۲۰۴)]. د ټولني بدترین دښمنان همدوی دي. ولې؟ ددې لپاره چې: **وَإِذَا تَوَلَّىٰ**، کله چې حکومت او ځواک ته ورسېږي، **سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ**

لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ... د ولايت او حکومت نتیجه او پایله يې د کسبت او نسل نابودي ده؛ هم د ټولني نسل او هم توليدات له منځه وړي. وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ. او الله تعالى فساد نه خوښوي. [بقره ۲۰۵ (۲:۲۰۵)].

د تاريخ په اوږدو کې تل، يو شمېر کسان ول او دي چې پرله پسې، په سنجول شوې توگه له خدای او رسوله خبره کوي، خو دا يوازې ددې لپاره چې خړاک ته ورسېږي. کله چې د خلکو د ديني احساساتو پر خپو سپاره شول او خړاک ته ورسېدل، د خلکو روزگار تباه کوي او خړاک ته د رسېدلو پایله او نتیجه يې د «حرث» او «نسل» هلاکت دی.

د دې ډلې پر خلاف بله ډله هغوی دي چې نه يوازې دا چې نه غواړي کوم «مقام»، پور او حای ته ورسېږي، بلکې پرعکس، چمتو دي چې خپل ځانونه د حق په لاره کې قرباني کړي. چې همدا د «عبادت» مفهوم دی.

انسان څنگه کولی شي د خدای عبد شي؟ قرآن فرمايي: **أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ**، [يس ۶۰ (۳۶:۶۰)]. د ابليس عبادت مکوی. د ابليس عبادت يعنې څه؟ په دې اړه هم د پښتو په ترجمو کې لولو چې شيطان مه نمانځي. آیا دا ژباړونکي له ځانه نه پوښتي چې آخر کوم څوک دی چې شيطان نمانځي؟ که عبادت «نمانځنه» او «پرستش» ترجمه کړو نو بايد ووايو ددې آيت مخاطبين مور نه يو، چون مور خو شيطان پرستان نه يو.

خو لکه څنگه چې مو وويل، که عبادت تسليمېدل او اېل کېدل معنا کړو، هغه مهال مطلب توپير کوي. يعنې شيطان وسوسه کوي، وعده ورکوي، خو تاسو د هغه فريب ونخوړئ او عبادت يې ونکړئ؛ خپل وجود د هغه لپاره هموار نکړئ: **لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ**، داسې مه اوسئ هر څيز چې هغه ووايي او جذب يې کړئ؛ د شيطان لپاره مه اسفنج کېږئ چې له هر تحريک او وسوسې او وعدي سره يې، هر څه چې وويل ومنئ. مقاومت وکړئ او د هغه پر وړاندې لکه د سد سکندر په څېر اوسئ. د خپل زړه دننه ورته لار مه ورکوئ. په مخکې ورته دېوال

وکارې. او په عوض کې، خپل زړه او وجود د حق د فرمانونو منلو ته چمتو او هموار کړی. د همدې مسئلې د اهميت له کبله دی چې په دې سوره کې د «عبادت» کلیمه تر دې کچې تکرار شوې ده.

دا څرگنده ده چې د خدای تعالی ذات، نه زموږ په وجود کې، او نه د هېڅ موجود په وجود کې حُلُول کوي. مقصد دا چې د هغه صفتونه باید په موږ کې وځلېږي او انسان د الهي صفتونو بنکارندوی اوسي. یعنې که خدای بښونکی او تېرېدونکی دی، نو موږ هم باید وکولی شو وېښو. موږ هم باید وکولی شو عفو وکړو؛ که هغه حلیم دی، موږ هم د نورو د چلن په ناسميو کې باید حلیم، صبر او زغم څرگند کړو، که هغه «عزیز» دی، موږ هم باید د نفس عزت او مناعت او ټیکاوووالی ولرو. که خدای «ودود» دی او مؤدت لري، نو موږ هم باید د وداد او دوستۍ اهل اوسو. که خدای تعالی «ذوالجلال و الاکرام» دی، نو موږ هم باید کریم اوسو. نو، یوازي الهي صفتونه دي چې باید په تدریج زموږ په وجود کې تحقق ومومي، زموږ وجود باید د الهي صفتونو د جذب لپاره تېری او لیوال وي، نه د شیطاني صفتونو لپاره. دا ده د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» معنا.

ځېنو کسانو هم عبادت «بنده گي» ترجمه کړی دی، سره ددې چې دا ژباړه تر یو بریده د عبادت له معنا څخه یو څه لېږدوي، خو بشپړه، جامع او مانع نه ده او د مورد پر حساب توضیح ته اړتیا لري. که د «بنده گي» په کلیمه کې، د خدای تعالی خالق والی او د بندگانو مخلوق والی په پام کې وي، مشرکینو په دې کې چې خدای د هغوی خالق او رازق دی کوم شک نه درلود په دې اړه مو مخکې آیتونو ته نغوته کړې د موضوع لا ټینگار لپاره دې لاندینيو آیتونو ته هم مراجعه وشي: «وَلَمَّا سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ» او که له هغوی پوښتنه وکړې چې آسمانونه او ځمکه چا پنځولي دي؟ هرومرو به وایي: هماغه الله پنځولي چې علیم [ډېر پوه] ابرخواکمن دی! [زخرف ۹(۴۳)]، او «وَلَمَّا سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» او که له دوی

[= شـرکینو] وپوښتې: دوی چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي الله ... [زخرف ۸۷(۸۷:۴۳)]. «قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ...» ووايه: څوک تاسو ته له آسمان او ځمکې روزي درکوي؟ يا د اورېدو او ليدو پر حسونو څوک واکمن دي [چې د هغه د نظامونو او مشيت سره سم عمل کوي]؟ او څوک دی چې ژوندی [موجود] له مړو [او بېځانه توکو] او مړه [او بېځانه توکي] له ژونديو راوباسي؟ او څوک دی چې د [نړۍ] د چارو تدبير کوي؟ سمدلاسه به ووايي: الله!... [يونس ۳۱(۱۰:۳۱)]، «وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» او که له هغوی وپوښتې: چا آسمانونه او ځمکه پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: الله ... [زمر ۳۸(۳۹:۳۸)].

هغوی د بتانو پر شفاعت او واسطو ته د توسل پر نفي کولو اعتراض کوه او د خدای تعالی له یگانه والي او واحد والي څخه، چې د واسطه معبودانو د پورېو د لړۍ نفي کول ورسره اړین دي، انکار کوه [بېلگې يې په لاندینيو آیتونو کې موندلی شو]: «... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَوَّا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا» «... هر کله چې په دې قرآن کې د خپل پالونکي څښتن یووالي دې یاد کړې، شا کوي او له کرکې [او بېزاري] سره لېرې کېږي». [اسراء ۴۶(۱۷:۴۶)]، «وَإِذَا ذَكَرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ» او هر کله چې الله په یووالي [= د شفاعت له نفي سره] یاد شي، د هاغو کسانو زړونه چې په آخرت باور نلري ترهېږي، خو هر کله چې غیر له هغه [= شفيعان] یاد شي، هغه مهال دی چې خوښیږي [= گلان يې له مخونو غوړیږي]! [زمر ۴۵(۳۹:۴۵)]، «ذَلِكُمْ بَأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ» دا ډول سرلیک له دې لامله دی چې هر کله الله په یووالي مطرح کېده [او توحید ته د بلنې او له شرک او بت پالنې څخه د لېرې والي غږ پورته کېده] تاسو انکار کاوه او که هغه ته کوم شریک عنوان کېده [د واسطو او

شفیعانو پښه ورغځېده [باور مو کاوه، نو [نن ورځ] نیاو [او پریکړه] د ستر لوړ الله په واک کې ده. [غافر ۱۲ (۴۰:۱۲)]. او همدا راز «أَجْعَلِ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ» آيا [واقعا دې سړي ډېر] خدايان يې [په] يو واحد خداى [تبدیل] کړي؟! دا واقعا ډېر زيات عجیبه خيز دی. [ص ۵ (۳۸:۵)].

سربیره پر دې، د بنده گۍ ويي او جوله هماغه د غلامۍ او مریتوب د اړیکو او مناسباتو، یاد تازه کوي. چې له لاندیني آیت سره چې د خلقت فلسفه او د انسان کرامت بیانوي، په تکرر کې دی. «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» او ما، جن [= ناپیژاندي، ناشناسان] او انس [= مانوس آشنایان او ستاسو هم مهالي] نه دي پنځولي، ^(۵۱) له دې پرته چې [یوازې] زما عبادت وکړي ^(۵۲) [= د رحمانی صفتونو او کمالونو منونکي وي، نه د شیطاني]. [ذاریات ۵۶ (۵۱:۵۶)].

«ابى هلال عسکري» د څلورمې لیږدیزې پېړۍ ویی پیژندونکي ادیب، د عبادت او طاعت په منځ کې د توپیر په اړه کښلي دي: [عبادت د خضوع مقصد دی او د انعام د مقصد له وړاندې کولو پرته سر ته نه رسېږي، له دې لامله عبادت خداى ته ځانگړى دی او له «معرفت» او د منعم له شناخت او پېژندنې پرته تحقق نه مومي، حال دا چې «طاعت» له پورته قدرت څخه په فرمان وړنه کې، سر ته رسېږي، هغه که خالق وي یا مخلوق وي. له ځانه په بې خبرۍ کې د نورو له بلنې پلینوي کول په مجازي توگه داسې اطاعت دی چې عبادت گنل کېږي، لکه څنگه چې د شیطان له وسوسو پلینوي کول د هغه عبادت کول دي.]

څرنگه چې د «عبادت» د کلیمې لپاره بشپړه ژباړه په پښتو ژبه کې نلرو نو اړمن یو ددې کلیمې مفهوم خپله په قرآن او د هغه د وییونو په فرهنگ کې ومومو. له لغوي لیده، د خضوع او تذلل مفهوم په یو ډول د عبادت په کلیمه کې نغښتی دی؛ نو له لغوي لیده، د عبودیت د کلیمې اصل «خضوع او تذلل» دی. د بېلگې په توگه: هاغه لاره چې د لارویانو په پر له پسې تگ سره همواره او یا د

لارې جوړولو د وسیلو په توسه مسطح شوي وي، «طریق مُعَبَّد»، او د لارې جوړولو ماشین ته حُکة «عابد» وايي، چې گواکې سخته او ډبرینه لار همواروي او لار د لارویانو تر پښو لاندې ذلیله او خاشع کېږي. نو که هاغې لارې ته چې د لارویانو د پرله پسې تگ له لامله هواره او سمه شوې ده «طریق معبد» وايي، هغه هم د تگ راتگ د آسانتیا او ناستونزمنتوب له کبله او د لارلیکې روڼتیا او پاکېدل یې له تیرو او لوټو څخه دی، په داسې ډول چې گواکې د لاروي پر وړاندې هیڅ ډول مقاومت او مخنېوی نه څرگندوي. د مریي، عبد نومول هم له هغه د اختیار اخیستل او د ارباب پر وړاندې د هغه د مطیع والي او تابعدارۍ له لامله دی. نو که مریي یا برده ته هم «عبد» وايي د هاغه ذلت، انقیاد او اطاعت له لامله دی. چې د خپل ارباب او خاوند پر وړاندې یې لري. خو د خدای عبادت په توحیدي شریعت کې له معرفت، شناخت، عشق او محبت څخه پرته نه حاصلېږي، په قرآن کې عبادت لکه د زړه د لارې هموارول او پر هغې د اوبو شیندل او جارو کول د محبوب د سپرلۍ لپاره دي.

د مولوي په عارفانه تعبیر:

آب زنید راه را هین که نگار میرسد مژده دهید باغ را بوی بهار میرسد.

[دشمس له دیوانه ۵۴۹ غزل].

عبادت په دې تعریف کې، د دوست د مخ د لمر مخې ته د زړه د کړکۍ پرانېستل دي چې نور او تودوخه یې د زړه کور ته ورسېږي. اصلاً د جن او انس پنځونه د ذوالجلال و الاکرام ربّ د نیکو اسمائو او صفتونو دریا ب ته له همدې زړه پرانېستنې او د هغه له مخه د رنگ اخیستنې پرته نه دی - «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ...» [ذاریات ۵۶: ۵۱] د شیطان له عبادته ځان ساتنې ته او د خدای په عبادت کې د انحصار او ځانگړنې گواښ، د شیطان یا خدای د بلنې د منلو پر کچې، څرگندوي. یعنې د شیطان د وسوسو تر آغېز لاندې راتلل چې قرآن یې د شیطان پر وړاندې عبادت گڼي د خدای تعالی له عبادته مخنېوی

کوي. خو دا عرفاني تعبیرونه هم د «عبادت» ټول اړخونه نه نغاړي او تر پوښنې لاندې یې نه راوړي، ځکه چې عمل هم د عبادت له ارکانو څخه دی، او له عبادت سره عمل اړین دی. عشق او زړه بایلنه او خضوع او خشوع د عبادت لپاره پیلیز پړاو او د لارې هموارول دي. چې تر دې ځایه د زړه کار دی، له دې وروسته باید پښه په لار کې کېښوول شي او عمل وکړل شي چې عبادت ته ورسېږي، لکه څنګه چې یې وفرمایل: «وَوَايَه زَمَا مَخ كَرْنَه [دعا او نمونځ]، زَمَا مَنَاسِك [د دینداری ادبونه] زَمَا ژوند او زَمَا مَرگ د اللهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لپاره دي»

«قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» [انعام ۱۶۲ (۶:۱۶۲)].

د عرفاني عبادت او قرآني عبادت تر منځ برید، په همدې عمل کې د عشق په اړینتیاو او له هاغو «طاغوت» انو څخه ځان ساتنه ده چې د ځان په نسبت د تعبد طلب او غوښتنه کوي، او خلک د ځان عبد او عبید جوړوي [عَبَدَ الطَّغُوت - مائده ۶۰ (۵:۶۰)].

الهي بشارت هاغو کسانو ته ځانګړی دی چې طاغوت ته له تعبد په ځان ژغورنې سره د خدای لور ته ورستنېږي: «وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى فَبَشِّرْ عِبَادِ» او هاغه کسان چې طاغوتانو [= سرغړوونکو او ظالمو واکمنانو] ته له سر سپارنې لېږېوالی [او ډډه] کوي او د الله لور ته ستنېږي، [د ژغورنې] زیری هغوی ځانګړی دی. نو زما بندګانو ته [چې د طاغوتانو له اطاعته یې ځان ساتلی] زیری ورکړه؛ [زمر ۱۷ (۳۹:۱۷)].

دا سیاست پالي او د عبادت د سختوالي او ستونزمن توب بنکارونه او څرګندونه نه ده، د ټولو نبيانو د بعثت موخه د خدای «عبادت» او له طاغوتانو څخه ځان ساتنه ده: «وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّغُوتَ...» [نحل ۳۶ (۱۶:۳۶)]. «او [پر دې بنا] موږ د هر یو امت په منځ کې یو استازی [رسول] لېږلی [چې دا پیغام ابلاغ کړي] چې د الله عبادت وکړي او له طاغوت [= مستبد سرغړوونکي] څخه ځان وژغوري...».

پر دې بنا «عبادت» له خلکو او د خُواک له اړیکو څخه یوه بيله شوې، انتزاعي، فردي او خپلواکه چاره نه ده. قرآن د طاغوت له حقانیته انکار، پر خدای د ایمان او د ژغورنې پر رسی د منگولو ټینگولو شرط گڼلی، او «د طاغوت ولایت» یې د «ولایت الله» پر وړاندې گڼلی دی.

«لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا....» «په دین [منلو] کې اکراه [او اجبار، زور او اړ ایستل] نشته. [حکه] په رښتیني توگه رشد [او کمال ته د رسېدو سمه] لار له کړې لارې [بېله او] څرگنده شوې ده. نو که څوک پر طاغوت کافر شي [او ترې انکار وکړي] او پر الله ایمان راوړي؛ بې له شکه یې [د ژغورنې او نجات] پر کلکه غوټه [او کړۍ] چې هیڅکله نه سستېږي، چنگ وهلی» [بقره ۲۵۶ (۲:۲۵۶)]، «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ...» «الله، د هاغو کسانو ولي [پالونکی او چارسمبالی] دی چې ایمان یې راوړی دی، هغوی [تل د شرک او کفر او جهل له تیارو] د [ایمان او اخلاص] رڼا ته راوباسي. او هغه کسان چې [د ایماني حقیقتونو په اړه] کافر شوي دي، د هغوی اولیاء [پالونکي او چارسمبالي] طاغوتان دي چې هغوی [د فطري ایمان او انساني استعدادونو] له رڼا تیارو ته وباسي...» [بقره ۲۵۷ (۲:۲۵۷)]. له طاغوته انکار او د هغه نیاو ته د رسمیت ورکولو نشتوالی او نه منل، الهي فرمان دی. «... يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا» «... غواړي خپلمنځي پریکړې طاغوت [= مستبد حاکم] ته یوسي؟ حال دا چې فرمان یې موندلی له هغه انکار وکړي او شیطان غواړي [د طاغوت حکومت ته په رسمیت بښلو او د معیارونو په تغیر] دوی لار ورکي کړي [هغه هم یوه] لېږي بیلاري! [نساء ۶۰ (۴:۶۰)].

نو، له شاه او شیخ او پیره او دوی ته له ورته کسانو او څیزونو څخه پلپوني او هر ډول وگړ پالي او وگړنمانځنه، د شیطان په نسبت د تعبد یوه څانگه ده.

په قرآن کې د عبادت د معنا له اړخونو، بل اړخ او د هغه توپیر له پیژندل شوي معنویت پالي [Spiritualism] سره، د دین په قالب او بڼه کې شتون او گومارېدنه، د عبادت د روشمند والي او چلندتوب په معنا دی. انتزاعي او بېلتون واله معنویت پالي او د معنویت په نامه له خلکو بېلتون او گوشه نشیني چې زموږ په زمانه کې له سخت او زیږه فقهاتي دین څخه د تستېدونکو لپاره د یو ځایناستي بڼه غوره کړې ده، کومه ځانگړې څرگنده پیژندل شوې کړنلاره او ضابطه نلري، خو قرآني عبادت د الهي کتاب په لارښوونه او د فطري «دین» له آیین او نظام سره مطابق دی: «إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ». بې له شکه موږ دا کتاب په حقه [=له ټاکلي موخې سره] پر تا نازل کړ، نو په داسې حال کې د الله بنده گي وکړه چې دین [=عبادت او د بنده گي طریقه] دې د هغه لپاره نږه [او خالص] کړي وي [=د کتاب په لارښوونو له شرک او ناخالصوالي لېرېوالي غوره کړه]. [زمر ۲(۳۹):۲].

په توحیدي «عبادت» کې اصلي شرط په عمل کې اخلاص او له شرکه پرهیز او ځان ژغورنه ده. د خدایي موخې درلول په دعا او عبادت کې کافي او بسيا نه ده؛ د زمر په سورت کې د «...فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ» [۲(۳۹):۲]، «قُلْ إِنِّي أَمَرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ» [۱۱(۳۹):۱۱]، «قُلِ اللَّهُ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي» [۱۴(۳۹):۱۴] جملې او همدا راز د بینه سورت د «وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ» [بینه ۵(۹۸):۵] جمله څرگندوي: د خدای په عبادت کې د دین [آیین او لارې] خالصول، د هغه موحدانه عبادت کول او په هاغو چارو کې چې خدای ته ځانگړي دي له شرکه په واسطو توپرلو کې پرهیز کول دي.

«په عبادت کې پر اخلاص» سربیره، اخلاص په دعا او د خدای په بللو کې هم په قرآن کې یې په ځلونو توصیه شوې ده؛ «فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ» [غافر ۱۴(۴۰):۱۴] «نو الله په داسې حال کې وبولئ، چې دین [=د ژوند او بنده گي طریقه] مو هغه ته نږه [او خالص] کړي وي، که څه هم د کافرانو بد

ایسي». او همدا راز «هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» [غافر ۶۵ (۴۰:۶۵)] «هغه تلپاتي ژوندی [= مطلق حیات] دی، له هغه پرته بل معبود نشته، نو [یوازي] هغه وبولئ په داسې حال کې چې دین [= دژوند او بنده گۍ طريقه] مو هغه ته نړه [او خالص] کړی وي، ستاینه یوازې الله ته ده چې د نړۍ پالونکی څښتن دی». هر نمونځ گزاره انسان چې روزانه لږ تر لږه ۱۷ ځلې د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» جمله تکراروي. د «إِيَّاكَ» ټینگار، همدا اخلاص او د عبادت د منل کېدو شرط دی.

یو شمیر هم چې اطاعت او «فرمان وړنه» یې د عبادت د ترجمې په توگه نېولې ده. دا ژباړه البته د شیطان له عبادته د پرهیز د فرمان، «أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ...» [یس ۶۰ (۳۶:۶۰)]، او د ورته موردونو ستونزه حلوي، خو بیا هم د عبادت د کلیمې د روح بیانوونکي نه ده، خو که وای همدا راتله. اطاعت او فرمان وړنه هغه مهال ده چې کوم فرمان ورکول شي، خو مشرکین د بتانو په عبادت کې زیاتره د خپلو حاجتونو په قبول او د ضرر په دفع کولو او د گټو په جلبولو پسې ول تر دې چې د بت پالنې د نظام د اربابانو او آمرینو پسې وي. ډېری له خلکو ښايي نه پوهیږي چې مشرکین هم د خدای له شتونه منکر نه ول بلکې که د پرښتو په نسبت یا د هاغو بتانو په نسبت چې د هغوی په ښانې او تمثیل یې جوړول، تعبدی حالت درلود، دا کار یې د خدای تعالی درشل ته د «تقرب» او نژدېوالي لپاره سر ته رساوه، نه دا چې د هغوی لپاره په کومه هېواله او اصالت قائل وي. دا حقیقت د زمر سوره لومړنیو آیتونو کې چې غیر له خدایه عبادت د هر ډول تعبد له نفي کولو سره څرگندوي، که څه هم له خدایي نیت سره وي، او ټینگار کوي چې دین باید سل په سلو کې نړه او خالصانه د خدای لپاره وي [زمر ۲ (۳۹:۲) او ۳].

د ټولو انبیانو خبره او د ټولو ادیانو تاریخي دعوه پر همدې وه چې له «الله» پرته د بل هیڅ عامل په نسبت نباید د تعبد احساس ولرلی شي،

حتاد خپل حان په نسبت؛ «مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ
وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّنَ
بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ» [آل عمران ۷۹ (۳:۷۹)].

[اما] د هیڅ بشر [له هغې جملې موسی او عیسی] سره دا نه ښایي چې
الله، آسماني کتاب، حکم او نبوت هغه ته ورکړي، بیا [لکه تاسو برتری
غوښتونکو غوندې، د خدای پر لور د بلنې پر خای] خلکو ته ووايي: د
خدای پر خای زما بنده گان [= سرسپارلي مريدان] اوسئ! بلکې
[پیغمبرانو خو تاسو ته ویل] د [آسماني] کتاب له لارې تعلیم ورکوی او
تدریس کوی چې ربانیون [= خدایي مربیان، نه د خلکو اربابان] شی.

د زمانې فرعونان هم ددې لپاره چې وکولی شي خلک خپل عبادت ته
یعنې تسلیم او تبعیت ته وگوماري؛ هغوی ذلت او عبودیت ته کښوي
«وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ» [شعراء ۲۲ (۲۶:۲۲)]. دا څه
ډول یو نعمت دی چې منت یې پر ما ږدي چې اسرائیل دې په بندگی
نیولي [فرعون ته د موسی (ع) خطاب].

له دې حال سره ناشکره بندگان ددې لپاره چې په دنیا کې ځواک او عزت لاسته
راوړي [نه دا چې دې کار ته قلبي ایمان او اعتقاد ولري] د حان لپاره یوه الهه
نیسي خو ډېر ژر به [په آخرت کې] په دا ډول عبادتونو کافر کېږي او همغوی
به ددوی ضد وگرځي: «وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا. كَلَّا سَيَكْفُرُونَ
بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا» [مریم ۸۱ (۱۹:۸۱) او ۸۲]. او [منکرانو] د الله پر
خای، معبودان و نیول چې د عزت لامل یې وي [= د روزگار په پېښو کې یې ملاتړ
وي]. هېڅکله [داسې نه ده]! ډېر ژر به [هاغه معبودان په قیامت کې] د هغوی د
نمانځنې [له اغېزمنوالي] منکر شي او ددوی پر ضد به شي.

په دې ترتیب ددې لپاره چې د خدای بندگان د جهل او ناپوهۍ له لامله د
دنیايي اربابانو مطیع او سرسپارلي نه شي او د زر او زور او تزویر خاوندان هم

له توحیدي نهضت سره د سازښت او یو خوا کېدو او د شرک پر لور د هغه د کړولو فکر له سره وباسي، د کافرون په سوره کې چې د بعثت په دویم کال کې نازل شوی دی، پیغمبر اکرم (ص) ته څرگند فرمان ورکول کېږي. او په ورپسې کلونو کې دا ډول فرمان چې زیاتره د «قل» له امر سره پیل شوی پر دې تأکید او تینگار کوي، او دا امر په مختلفو مهالونو کې تکراروي:

«قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ وَأَمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ». ووايه: ای خلکو! که زما د دين له [حقانيته] په شک [او وټ] کې یاست، نو [ښکاره او په ډاگه اعلام کوم چې] زه به د هاغو کسانو چې تاسو یې د خدای پر ځای عبادت کوئ، عبادت ونکړم، بلکې د هاغه خدای عبادت کوم چې تاسو مړه کوي [= ستاسو ځان د هغه په لاس کې دی] او ما فرمان موندلی چې [د هغه پر وحدانيت] له ایمان راوړونکو اوسم. [یونس ۱۰۴ (۱۰:۱۰۴)].

«... قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبٍ» ووايه: ماته امر شوی چې د الله عبادت وکړم او شریک [او سیال] ورته قایل نه شم، د هغه لور ته بلنه کوم او ستنېدنه مې یوازې د هغه پر لور ده. [رعد ۳۶ (۱۳:۳۶)].

«قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ» ووايه: ماته امر شوی، الله ته په نږه [او خالصانه] گروهې [او طریقه] عبادت وکړم. [زمر ۱۱ (۳۹:۱۱)].

«قُلِ اللَّهُ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي» ووايه: زه د الله [نه د بتانو]، په داسې حال کې عبادت کوم چې خپل دين [= د بنده گي طریقه] مې د هغه لپاره نږه [او خالص] کړی وي. [زمر ۱۴ (۳۹:۱۴)].

«قُلْ أَفَعْبُدُ اللَّهَ تَأْمُرُونِي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ» ووايه: ای جاهلانو! آیا ماته امر کوئ چې په غیر له الله [د نورو] عبادت وکړم؟ [زمر ۶۴ (۳۹:۶۴)].

«قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ...» ووايه: زه د هاغو کسانو له عبادت [او نمانځنې] منع شوی يم، چې تاسو یې [د خپلو حاجتونو لپاره] بولئ. [انعام ۵۶ (۶:۵۶)] او [مؤمن «غافر» ۶۶ (۴۰:۶۶)].

که ددې آخرین امت پليونان وکولی شول خدای تعالی ته په داسې حال کې عبادت وکړي، چې دين [اطاعت او انقياد] يې يوازې هغه ته نږه او «خالص» کړی وي، ژغورل کېږي او که نه د مخکينيو امتونو په څېر به له تفرقي، گډوډۍ، او لارورکۍ سره مخامخ شي: **وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ. وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ.** [بينه ۴(۹۸:۴) او ۵]. او هغوی چې کتاب [تورات او انجيل] ورته ورکړل شوی دی، دلې دلې نه شول مگر وروسته له دې چې څرگند دليلونه [او نښې] هغوی ته راغلل [نو د هغوی د اختلاف او دښمنۍ او خپرېدو لامل دهغوی خپل خصلتونه ول، نه الهي کتاب]. په داسې حال کې چې دوی ته له دې پرته امر نه وو شوی، چې دوی به [يوازې] د الله بنده گي کوي په داسې ډول چې دين يې په حق پالې توگه هغه ته [له شرک او ځان غوښتنو څخه] خالص کړی وي، او نمونځ [صلاة = الله ته مخ کونه او له الله سره اړيکه] قائم کړي او زکات [=توليز حقوق] ورکړي، او همدا تېکاو دين دی [=وده ورکوونکی دين].

د عبادت تکه او آفت:

اوس راځو دې ته چې، د عبادت تکه او آفت څه څيز دی؟ قرآن د مسيحيانو په اړه ويلي چې د هغوی عبادت څه ډول منحرف او کوږ شوی دی او دا زموږ لپاره کېدی شي د عبرت درس وي، د هغوی د عبادت آفت احبار او رهبان يعنې د هغوی ملایانو او ديني سرلارو ته سرسپارنه او له هغوی څخه تقليد دی «اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ»، [توبه ۳۱(۹:۳۱)]. دوی له الله پرته خپل ملایان او اخوندان خپل اربابان نېولي دي. نو که انسان، ددې پر ځای چې د خدای تعالی په وړاندي تسليم شي او اندنه وکړي چې د خدای کتاب هغه ته څه وايي، ددې پر ځای دې ته پاملرنه او پليوني وکړي چې خاڅام يې او کشيش او کاردينال او پاپ يې او ددې په څېر نور يې څه وايي او څه نظر فرمايي، نو د قرآن په وينا، هغوی يې خپل اربابان نيولي دي. هو، که د هغوی

خبرې د خدای له خبرو سره مطابقي وي، نو دا کومه ستونزه نلري، خو که د هغوی خبرې د خدای له خبرو سره توپیر ولري، او انسان یې خبرې ومني، نو په حقیقت کې د هغوی عبادت یې کړی دی.

دا خبره په روایتونو کې راغلې چې: **مَنْ أَصْنَىٰ إِلَىٰ نَاطِقٍ فَقَدْ عَبَدَهُ**. هر څوک چې ویونکي ته د زړه غوږونه وسپاري، د هغه عبادت یې کړی دی. که ویونکي له خدای خبره وکړي، اوریدونکي د خدای عبادت کړی دی؛ او که له شیطان ووايي، اورېدونکي د شیطان عبادت کړی دی. غواړم ووايم چې تاسو ته هم نه بښايي په همدې توضیحاتو کې د زړه غوږونه همدې وینا ته وسپاری، یا په بل هر ځای کې او هر مجلس کې چې د چا خبرو ته غوږ ږدی. داسې و نه انگېرل شي چې هر څوک چې هر څه وایي سل په سلو کې به سم وي. **«إِصْغَاء»** یعنې د ځان او زړه د غوږونو سپارل. یعنې له پيله پر دې بناء ایښوول چې دا ویناوال هر څه چې وایي صحیح او سم دي؛ یعنې غوږ ږدم یوازې ددې لپاره چې هر څه چې هغه وویل ومنم. وایي؛ هر چا چې دا وکړل د ویونکي عبادت یې کړی دی. نو، باید ولیدل شي چې هر څوک چې خبره کوي تر کومې کچې حق ده. او ددې لپاره چې سړی پوه شي د هغه خبره تر کومې کچې حق ده، اړینه ده چې پخپله حق وپيژني او ددې لپاره یو معیار ولري چې حق له باطله بیل او تمیز کړي. د دیني ویناو په اړه باید د خدای تعالی کتاب محک، کنډه او معیار وگومارل شي چې پوه شي پلانکي خبره تر کومې کچې سمه او له حق سره برابره ده، او په عین حال کې اړینه ده تفکر وشي او عقل په کار واچول شي. چې دا معنا په ځلونو په قرآن کې راغلې ده. مثلاً د «زمر» په سوره کې له هماغه پيله فرمایي:

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ، پوه شئ چې دین باید د خدای لپاره خالص شي؛ **وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ**. خو هغه کسان چې په ظاهره خدای نمانځونکي دي، خو له خدای پرته نور ولیان نیسي او له هغوی سره د ولایت اړیکه

تینګوي، د هغوی استدلال څه دی؟ وایې: **مَا نَعْبُدُهُمْ**، موږ خو ددوی عبادت نه کوو، **«إِلَّا لِيَقْرَبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى»** [زمر ۳(۳۹)]. له دې پرته کوم بل مقصد او موخه نه لرو چې چې د الله پر لور زموږ د تقرب او نژدېوالي وسیله وي!

کله چې پیغمبر^(ص) مشرکینو ته ویل باید یوازې د خدای عبادت وکړی، نه ددې بُتانو، ویل یې: موږ خو دې بُتانو ته عبادت نه کوو، موږ چون نه شو کولی نیغ په نیغه د خدای په نښې، پتې او سراغ پسې لاړ شو، دې بُتانو ته له توسل او اړیکې سره [چې هغوی یې د پرستو تمثیل او نماد ګڼل] خدای ته نژدېوالی لټوو: **هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ** [یونس ۱۸(۱۰:۱۸)]. دوی د خدای په نزد زموږ شفیعان دي. او قرآن د هغوی په حُواب کې فرمایي؛ دین باید خالص د خدای لپاره وي. او په پای کې: **اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ** [زمر ۳(۳۹)] خدای به د قیامت په ورځ کې، ددوی په دې اختلاف کې چې رامنځته کړی یې دی حکم وکړي. کوم اختلاف؟ همدا د خدای د کتاب یو اړخ ته اېښوول او د اشخاصو له نظریاتو تقلید! دا د پلانکي آغا مرید دی، هاغه یو د هاغه بل آغا مرید دی، دا د پلانکي مجتهد پر رسالې عمل کوي، هاغه بل یو، پر بلې رسالې، دا د پلانکي آغا پسې نمونځ کوي او هاغه بل په یو بل آغا پسې. دا د پلانکي مدرسې پلیوني کوي او هغه بل د هاغې بلې مدرسې، دا ټول ددې پر خای چې اسلامي ټولنه ټوله یوه ټوټه او یو لاس د خدای بندګان وي او ټول د خدای خبرې ته مخ کړي، دې اختلافونو ته مخه کوي نو ځکه ترې دومره اختلافونه پیدا شوي دي.

دا دومره ډېرې مرجع ګانې، دا دومره ډېرې رسالې، دا دومره ډېر مذهبونه او لارې، د قرآن له توحیدي روح سره څه اړیکه او رېښه لري؟ البته په ټولو مذهبونو او ادیانو کې دا د پیری او مریدی لوبه کتلی شو او دا یوازې په اسلام کې نه ده. مسیحیت په ځلونو تر موږ بتر دی! په همدې اروپا کې وینو چې لس

گونه فرقي شتون لري. له هر واک او هرې لارې چې تېرېږي د يوې فرقي کليسا ولاړه ده. مگر عيسى له يوه تنه ډېر دی؟ مگر انجيل په اصل کې له يوه کتابه ډېر دی؟ نو دا دومره تفرقي د څه لپاره دي؟

وايي: **إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ** [زمر ۳ (۳۹:۳)]. دا کذب او دروغ دي چې يو څوک ووايي د نورو له شفاعت سره کولی شي خدای ته تقرب او نژدېوالی ومومي. فرمایي دا، هم دروغ دي او هم د کفر نهايت دی. «**كَفَّارٌ**» د کفر مبالغه ده. لکه څنگه چې انسان يوازې خدای تعالی پنځولی او هغه ته يې هدايت کړی دی، نو نشي کېدی څوک ووايي زه له خدای سره اړيکه نه لرم او بايد د واسطو له لارې هغه ته مخه کړم. هوکې، واسطې د معلم او مربي په عنوان کېدی شي انسان ته مرسته ورسوي او هغه له خدای تعالی سره آشنا کړي. خو په قرآن کې په زغرده او برېښنده توگه راغلي دي چې: «**مَوْءِدٌ هَيْحَ پَيغمبر او رسول نه دی لېږلی چې له خلکو يې غوښتي وي مريد يې اوسي او عبادت يې وکړي**» «**كُونُوا عِبَادًا لِّي مِنْ دُونِ اللَّهِ**» بلکې هغوی د خلکو لاس د خدای په لاس کې اېښوده او ويل يې: «**وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيْنَ**»، پخپله تاسو رباني او خدای ته د تقرب اهل اوسئ. څه ډول؟ «**بِمَا كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ**» [آل عمران ۷۹ (۳:۷۹)]. له هاغه کتاب سره چې تعليم ترې اخلي او ديني زده کړه چې مومئ پخپله تاسو به رباني شئ؛ له دې وروسته به تاسو پخپله له خپل پالونکي څښتن سره مرتبط او په اړيکه کې اوسئ.

انبياؤ او اولياؤ خپل ځانونه اړخ ته کول او نه يې غوښتل واسطه اوسي ددې لپاره چې خلک يوازې د هغوی له لارې د خدای عبادت وکړي. ټوله هڅه يې دا وه چې خدای معرفي کړي. دوی وسيله ول چې خدای تعالی وروپېژني نه خپل ځان. په دين کې د انحراف او کېږدنې له عاملونو او لاملونو يو دادی چې يو څوک د خدای په بندگانو پورې ونښلي او و انگيري او ووايي چې يوازې دده له لارې کولی شئ خدای ته مخه کړئ، او يا دا چې سم او نيغ تلل د

انبیائو او اولیائو کار دی، له دې توجیح سره چې موږ د خدای تورمخي بندگان د هغه په نزد کوم پت او ابرو نلرو چې موږ ته په خپل درشل کې لار راکړي!

په څه ډول چې موږ په اوسنیو زمانو کې د دیني مسئلو په اړه خبره کوو دا استدلالونه دنیایي مقایسې او پرتلې دي. موږ داسې گومان کوو چې خدای تعالی هم لکه د دولتي مقامونو او مسئولینو غوندې دی چې عادي انسانانو ته لار نه ورکوي او موږ هم چې، البته عادي وگړي یو او داسې نامتو څوک نه یو، نو باید یوه ډله ولټوو، یوه واسطه ځان ته وتوو، برابره یې کړو او دا او هغه وگورو، چې بالاخره عریضه او حاجت مو د خدای په درشل کې د خدای د عرض شرف ته ورسوي. له همدغه باطل قیاس سره، د دین او عبادت په کار کې په هاغو کسانو پسې څو چې انگیرو د خدای په نزد مخور دي او غواړو هغوی د خدای په نزد د ځان لپاره شفیعان کړو او د ځان لپاره یې د تقرب د وسیلې په توگه وگومارو. خدای تعالی وايي ته باید پخپله ماته راشې. خدای تعالی ته تقرب لټول او نزدېکت کوم میخانیکي کار نه دی چې مثلاً کوم لیک چا ته ورکړې چې پورتنیو مقامونو ته یې ورسوي. ستا زړه او قلب باید د خدای په نزد حضور ومومي. قلب یا زړه خو نه شي کېدی د بل چا په لاس کې ورکړې چې ته دا زما لخوا د خدای حضور ته یوسه. عبادت له قلب سره کېږي، له خدای سره هره اړیکه قلبی اړیکه ده، څه ډول سپری کولی شي په دې کار کې واسطه وتوړي؟ اصلاً عبادت، په دوه اړخیزه او یوه تنگاتنگه اړیکه کې تحقق موندلی شي. په دې اړه بیا هم د «زمر» په سوره کې الله تعالی فرمایي: **وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا**، هغه کسان چې طاغوت ته له تعبد څخه د ځان ساتنه کوي [چې طاغوت هم البته یوازې د تاج او تخت سره تړاو نه لري، هر ځواکمن یا بل هر څوک چې ادعا وکړي زه لومړنی او وروستی خبره کوم، زه پر ټولو اوچتوالی لرم او زما فکر او اند پر ټولو واکمن او برلاسی دی، طاغوت دی، توپیر نه کوي تاج یې پر سر وي یا پگړۍ یا خولۍ، پکول، یا قره قلی؛ یا دا یو هم نه وي، سرتور وي، ببر سر ولري او یا پر سر یې یو ویسته هم نه وي کل وي، که تور سړی وي یا سپین سړی. هر څوک چې

له خپله حقه تجاوز وکړي طاغوت دی]، او خدای تعالی هم د «طاغوت» انو له منگولو څخه د خلاصون لپاره، خپل بندگان له طاغوت څخه په ځان ساتنې د خدای لور ته بلي او هاغو کسانو ته چې (د طاغوت د فکري خط پر ځای) «قول» اوري او له بهترینه یې تبعیت کوي زیری او بشارت ورکړی او هغوی یې خپل بندگان (نه د طاغوتانو بندگان) او الهي هدایت شوي او د اند خاوندان بللي دي وايي:

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا هُنَّوِي چې طاغوت ته له سرسپارنې ځان ساتي او نه غواړي بل هیڅ بنده ته سرسپارلي او سر په فرمان وي، وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ، او د خپلو خطاگانو د تصحیح لپاره توبه کاري او د خدای لور ته بېرته ستنېږي، لَهُمُ الْبُشْرَى، بشارت [زیري] دي وي پر دوی. خوښي دي وي ددوی پر حال. فَبَشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ، أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ [زمر ۱۷ (۳۹:۱۷) او ۱۸]. نو، زیری دي وي پر هغوی چې «قول»، یعنې د خدای قول، اوري او پر دې تر ټولو غوره خبرو عمل کوي. دوی هغه خلک دي چې الله ورته سمه لار ښوولې او همدوی عقلمن او د اند خاوندان دي.

پوهیږو چې ډېریو ویلي له «القول» څخه مقصد په دې آیه کې، د ټولو خبرې دي، یعنې د هغه «الف او لام» یې، په اصطلاح د جنس الف او لام اخیستي دي. یعنې د ټولو خبرې باید واورېدل شي او د هغوی له بهترینو پلینو وشي. دا برداشت چې د آزاداندۍ نښه ده، البته په سیاست او نورو دنیاوي چارو کې سم دی او له دې پرته کومه چاره هم نشته، خو په دې آیه کې الهي هدایت د طاغوت د خبرې پر وړاندې او د خدای او طاغوت په دوه لارې کې انتخاب دی. زموږ په اند القول دلته معرفه دی او معنا یې هماغه پېژندل شوی قول، یعنې د خدای قول او فرمان دی چې هغوی یې اوري او له هغه د غوره او بهترین قول په توګه پلینو کوي.

قرآن په ځلونو دې معنا ته اشاره کړې ده. په قرآن کې ددې مسئلې په اړه [چې البته همدا د تاریخ په اوږدو کې تل د ادیانو اصلي ستونزه وه] ډېر ټینګار شوی دی چې د پیغمبرانو مخالفانو، تل د توحید پر سر له هغوی سره شخړه درلوده او دا چې الهي استازي د الهي توحید او مطلقه ربوبیت اعلانوونکي، منادي او ډنډورچیان ول او ویل یې ربّ او الله یوازې یو دی او له هغه پرته نه دی.

د عاد قوم، هود (ع) ته په خطاب کې وویل: آیا ته راغلی یې چې یوازې خدای ته عبادت وکړو او هغه څه چې زموږ پلرونو نمانځل پرېږدو

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ، ته راغلی یې موږ ته وایي چې یوازې واحد خدای ته عبادت وکړو! وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا، [اعراف ۷۰: ۷۰]. او هر څوک له هغه پرته پرېږدو؟ آخر دا څنګه شوني ده؟ چې موږ ټول هغه هر څه پرېږدو چې زموږ پلرونو یې عبادت کوه. په ځلونو په قرآن کې راغلي چې کافرانو تعجب کوه چې پیغمبر غواړي ددې ټولو معبودانو ټغر ټول کړي او ووايي ستاسو معبود فقط یو دی. موږ زرګونه ډوله اړیکي لرو، ډلې لرو، واسطې لرو؛ او هغه وایي فقط او فقط یوه ته مخه کړئ!

مشرکینو په دا ډول ایراد، اعتراض او نیوکې بسنه ونکړه هر مهال به چې کوم موحد بنده (نه د زر او زور یا تزویر د خاوند بنده) قیام کاوه چې خدای وبولي ټولو د هغه پر ضد اجتماع کوله او نیوکې به یې پرې کولې: «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا.» د سجدې ځایونه او مسجدونه [نمونځتونونه] یوازې د خدای لپاره دي او په دې ودانیو کې له الله پرته بل څوک مه بولئ؛ یعنې د عبادت په محل او مقام کې حتا نشي کېدی له الله پرته بل څوک او یا بل څیز وبلل شي. وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ. خو همدا چې د خدای یو بنده وغواړي یوازې یو خدای وبولي: كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا. ټول پر هغه بنورېږي او نیوکه پرې کوي؛ پر هغه یرغل کوي. ورپسې فرمایي قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي. ای پیغمبره

ووايه زه يوازې د خداى عبادت كوم. **وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا**. [جن ۱۸ (۷۲:۱۸) تر ۲۰] او له خداى سره هيڅوک نه شريكوم.

له قرآنه مو د آيتونو يو لړليک وړاندې کړى چې په هغوى کې يې فرمان ورکړى مسلمان بايد فقط او فقط خداى ته تسليم اوسي. قرآن توضيح ورکړې که نور هم خداى تعالى سره په بلنه او پاملرنه کې شريك کړئ، ستاسو ټولنه به په تفرقي [ډول ډول بېلستونو] اخته شي يعنې همدا چې وينو؛ يو يې يهودي، يو يې مسيحي، هغه بل مسلمان، يو سني، يو شيعه، يو دولس امامي، يو اته امامي، يو څلور امامي. په سنيانو کې يو په يو مذهب، هغه بل په بل مذهب، يو اهل حديث، هغه بل، په بل کوم مذهب ... په دولس امامي کې هم يو وايي زه ددې آغا مريد يم، بل د هاغه بل آغا مريد دى، په يو صحن کې يو شمېر دې آغا پسې نمونځ کوي، يو شمېر د هغه بل آغا پسې نمونځ کوي او د هر چت لاندې يو جماعت د يو آغا په امامت؛ دا مدرسه د هغه بلې مدرسې او هغه د بلې پر ضد، لنډه دا چې زر ډوله خانگي او فرقي او ډلې ټپلې.

حل لار يې څه ده؟ حل لار يې قرآن وړاندې کړې ده: يوازې الله وبولئ او الله ته مخه کړئ. همدا او بس. يهودي او مسيحي او مسلمان، که فقط هغه وبولي، ټول يو له بل سره ورونه کېږي. مسلمانان هم که يوازې هغه وبولي، نور به د سني او شيعه تر منځ اختلاف شتون ونلري. دا خطوط، ليکي او اړوندونه چې موږ يې يو له بله بېل کړي يو، ټول شرک دى.

فرمايي: **وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ**. پاملرنه وکړئ دا د قرآن آية دى؛ وايي له مشرکانو مه اوسئ. مشرکان کوم کسان دي؟ **مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ**، هغوى چې دين يې فرقه فرقه کړ: **وَكَانُوا شِيَعًا**، او شيعه شيعه او متفرق شول، **كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ**. [روم ۳۱ (۳۰:۳۱) او ۳۲]. او هره ډله هم چې زړه يې په خپل حزب او فرقه خوښ دى. دا وايي زه دا لرم، هغه بل وايي زه دا لرم. يو د دين په دې برخې پورې نښتى، هغه بل د دين په هغه بلې برخې پورې نښتى دى.

يو په اهل بيت، يو په قرآن، يو په حديث او روايت، يو هم په تاريخ او سنت او ټول خپاره او يو تر بله بېل. او دا مسلماً شرک دی، چون غير توحیدي توکي دين ته ننوتی دي او مور یې يو تر بله بېل کړي یو. دا منیت او حان غوښتنې دي؛ کله چې فردي، قومي، قبیلوي، ملي او نژادي «منیت» —ونه په کارونه کې راشي، تفرقه رامنځته کېږي او مؤحد په مشرک تبدیلېږي.

لویه خدایه! مور له هر ډول شرک او په شرک ککړو اندونو او کړنو څخه وساته! پالونکی څښتنه! ددې زمانې د مشرکینو وسوسې هم ډېرې خطرناکې دي، مور د هغوی په دامونو کې له نښلېدلو وساته.

یا الهي! مور ته دا راز شجاعت، صراحت، او قاطعیت مرحمت کړه چې لکه د پیغمبر اکرم^(ص) په څېر له کفر او شرک سره د هر ډول سازښت وړاندیز رد کړو. صدق الله العليّ العظيم.

یادونه: ددې تشریح د لیکلو پر مهال لاندینيو سرچينو ته هم مراجعه شوې ده:

- ۱- نظم قرآن - د عبدالعلي بازرگان لیکنه
- ۲- آشنایي با قرآن - د مرتضی مطهری لیکنه
- ۳- في ظلال القرآن - د سيد قطب لیکنه
- ۴- تفهيم القرآن - د مولانا سيد ابوالاعلی مودودي لیکنه
- ۵- تدبر قرآن - د مولانا امين احسن اصلاحي لیکنه
- ۶- قرآن حکيم [ترجمه و توضیحات فارسي] - عبدالعلي بازرگان
- ۷- الميزان في تفسير القرآن - د سيد محمدحسين طباطبائي لیکنه
- ۸- کابلي تفسير [قرآن کریم ترجمه او تفسير] — مولانا محمود الحسن دیوبندي او علامه شبیر احمد عثمانی [پښتو کوونکي]: د عالمانو یوه ډله
- ۹- پرتوی از قرآن - د سيد محمود طالقاني لیکنه
- ۱۰- تفسير نمونه - د آیت الله مکارم شیرازي او ورسره د علماو د پلاوي لیکنه
- ۱۱- تفسير نور - د مصطفی خرمدل لیکنه
- ۱۲- تابشي از قرآن - د سيد ابوالفضل ابن الرضا برقي قمي لیکنه
- ۱۳- تفسير باران - د دکتور مهدي خداميان آراني لیکنه

- ۱۴ - ترجمه تفسير طبري - د حبيب يغمائی په اهتمام او تصحيح
- ۱۵ - تفسير ابن كثير [حافظ عمادالدين ابوالفدا اسمعيل بن عمر ابن كثير الدمشقي] اردو ته ژباړه :
مولا محمد جوناگرهي
- ۱۶ - معارف القرآن - د مولانا مفتي محمد شفيع ليکنه
- ۱۷ - تفسير مصباحين (اردو) ترجمه و شرح تفسير جلالين - ليکونکي : جلال الدين محلي او جلال الدين سيوطي - اردو ته ژباړه او شرح : محمد لياقت علي رضوي
- ۱۸ - تفسير کمالين د جلالين تفسير اردو شرح د : مولانا محمد نعيم ديوبندی
- ۱۹ - د قرآن عظيم الشان پښتو ژباړه - مولوي قيام الدين كشاف
- ۲۰ - عزيزالتفاسير - د قرآن کریم پښتو ترجمه او تفسير - مولوي سلطان عزيز (عزيز)
- ۲۱ - صفوة التفاسير - د محمدعلي الصابوني ليکنه - ژباړونکی : مولوي شمس الله کمال زاده
- ۲۲ - د قرآن پلوشي - د گلب الدين حکمتيار لېکنه
- ۲۳ - تفسير دېوبندي - د مولوي عبدالحنان لېکنه
- ۲۴ - حکمة القرآن - د مولوي امين الله پېښاوري لېکنه
- ۲۵ - تفسير ايوي حنفي - د مولانا محمد عبيدالله ايوي لېکنه
- ۲۶ - تفسير احسن الكلام - د مولوي عبدالسلام رستمي ليکنه
- ۲۷ - قرآن کریم په پښتو - د اجرالدين اقبال ژباړه
- ۲۸ - شرحې بر سوره های قرآن - عبدالعلي بازرگان - د عبدالعلي بازرگان وېب پاڼه [bazargan.com]
- ۲۹ - تفسير روح القرآن - مؤلف ډاکتر مولانا محمد اسلم صديقي .
- ۳۰ - د قرآن ټکی په ټکی او روانه ترجمه - مولوي جانباز سرفراز
- ۳۱ - روح المعاني فی تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني - العلامة ابی الفضل شهاب الدين محمودالالوسي البغدادی
- ۳۲ - تفسير جواهر القرآن - مولانا حسين علي
- ۳۳ - تفسير روح البيان - شيخ اسماعيل حقي البروسوی
- ۳۴ - «کنز الايمان او تفسير نورالعرفان» ترجمه احمد رضاخان بريلوي، تفسير احمد يارخان نعيمی
- ۳۵ - كشف الاسرار و عده الابرار - [د قرآنکریم ادبي او عرفاني تفسير] خواجه عبدالله انصاري
- ۳۶ - د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسير] مولوی محمد ظاهر اسدالله مكي
- ۳۷ - تفسير الفخر الرازی المشهور بالتفسير الكبير و مفاتيح الغيب، امام محمد الرازی فخرالدين
- ۳۸ - التفسير المبين - دوكتور عبد الرحمن بن حسن التفيسه
- ۳۹ - تفسير قرطبي - محمد بن احمد بن ابوبکر قرطبي، ترجمه اردو: پير محمد کرم شاه

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**